

Стразбур, 6. мај 2009. године

ECRML (2009) 2

**ЕВРОПСКА ПОВЕЉА О РЕГИОНАЛНИМ ИЛИ МАЊИНСКИМ
ЈЕЗИЦИМА**

ПРИМЕНА ПОВЕЉЕ У СРБИЈИ

1. извештајни круг

- A. Извештај Комитета експерата о Повељи**
- B. Препорука Комитета министара Савета Европе о примени Повеље у Србији**

Европска повеља о регионалним или мањинским језицима предвиђа контролни механизам за оцену примене Повеље у држави чланици израдом Препорука, ако је неопходно, за побољшања у њеном законодавству, политици и пракси. Централни елемент овог поступка је Комитет експерата, основан у складу са чланом 17 Повеље. Његова основна сврха је да размотри стварно стање регионалних или мањинских језика у дотичној држави, да Комитету министара поднесе извештај о оцени како нека држава поштује своје обавезе и да, према случају, подстакне ту државу да постепено постигне виши ниво поштовања Повеље.

Како би се олакшао овај задатак, Комитет министара је усвојио, у складу са чланом 15.1, обавезу израде периодичних извештаја које држава мора да достави Генералном секретару. Влада о којој је реч ће се постарати да извештај буде доступан јавности. У том извештају захтева се од државе да достави преглед конкретне примене Повеље, опште политике за језике заштићене у складу са Делом II Повеље и прецизније све мере које су предузете у примени одредби изабраних за сваки језик заштићен Делом III Повеље. Према томе, први задатак Комитета је да размотри информације садржане у периодичном извештају за све релевантне регионалне или мањинске језике на територији државе о којој је реч.

Улога Комитета је да оцени постојећа законска акта, прописе и стварну праксу који се примењују у свакој држави за регионалне или мањинске језике. Он је сходно томе утврдио своје радне методе. Комитет прикупља информације од одговарајућих органа и од независних извора у тој држави, како би добио правичан и фер преглед стварног стања језика. После прелиминарног разматрања периодичног извештаја, Комитет држави о којој се ради доставља, ако је неопходно, одређени број питања о ономе што он сматра нејасним или недовољно обрађеним у извештају. После овог поступка у писаној форми, обично следи посета на лицу места односној држави делегације Комитета. За време ове посете делегација се сусреће са телима и удружењима чији је рад тесно повезан са употребом односних језика и консултује се са органима о питањима на која је скренута пажња.

Пошто се овај поступак заврши, Комитет експерата доноси сопствени извештај. Овај извештај се подноси Комитету министара, заједно са предлозима за препоруке које он може да упути држави чланици.

САДРЖАЈ

A.	Извештај Комитета експерата о примени Повеље у Србији	4
	Поглавље 1. Историјат	4
	1.1. Ратификација Повеље од стране Србије	4
	1.2. Рад Комитета експерата	
	1.3. Представљање стања регионалних или мањинских језика у Србији	5
	1.4. Општа питања која проистичу из оцене извештаја	8
	1.4.1. Територијална примена Повеље	8
	1.4.2. Примена Дела III Повеље	10
	1.4.3. Статус влашког језика према Повељи	11
	1.4.4. Статус буњевачког	
	Поглавље 2. Оцена Комитета експерата у вези са Делом II и Делом III Повеље	12
	2.1. Оцена у вези са Делом II Повеље	12
	2.2. Оцена у вези са Делом III Повеље	22
	Резиме	61
	Прилог 1: Инструмент ратификације	65
	Прилог 2: Коментари власти Србије	66
B.	Препорука Комитета министара Савета Европе о примени Повеље у Србији	82

A. Извештај Комитета експерата о примени Повеље у Србији

усвојен од стране Комитета експерата 12. септембра 2008. године и представљен Комитету министара Савета Европе према члану 16 Повеље

Поглавље 1. Историјат

1.1. Ратификација Повеље од стране Србије

1. Србија и Црна Гора су 22. марта 2005. године потписале Европску повељу о регионалним или мањинским језицима (у даљем тексту: Повеља). Скупштина Србије и Црне Горе је 21. децембра 2005. године усвојила Закон о ратификацији Повеље. После ратификације Повеље од стране председника Србије и Црне Горе, у складу са чланом 18 Повеље, инструмент ратификације Србије и Црне Горе је 15. фебруара 2006. године депонован код Генералног секретара Савета Европе. Повеља је за Републику Србију, као сукцесора државне заједнице Србија и Црна Гора ступила на снагу 1. јуна 2006. године.

2. Чланом 15.1 Повеље од држава чланица се тражи да представе свој први извештај у години која следи после ступања Повеље на снагу у односу на ту државу чланицу. Органи Србије су свој први периодични извештај поднели Генералном секретару Савета Европе 11. јула 2007. године. Међутим, он још није доступан јавности у складу са чланом 15.2 Повеље. Комитет експерата моли органе Србије да овај извештај буде доступан јавности што је пре могуће.

1.2. Рад Комитета експерата

3. Овај извештај о оцени се заснива на информацијама које је Комитет експерата добио из првог извештаја Србије и одговара¹ на додатни упитник који је упућен органима Србије 1. септембра 2007. године. У овом контексту, Комитет експерата примећује изјаву органа Србије у првом извештају да „[и]мајући у виду да је Аутономна Покрајина Косово и Метохија под привременом управом [Мисије Уједињених нација на Косову (УНМИК)]², Извештај о спровођењу Европске повеље о регионалним или мањинским језицима у Републици Србији не покрива тај део територије Републике Србије.“³

4. Комитет експерата је од Центра за људска права Војводине (Нови Сад) добио алтернативни извештај о спровођењу Повеље, који садржи прилоге скоро свих тела и удружења која представљају оне који говоре регионалним или мањинским језицима у Србији. Осим тога, Комитет експерата је добио информације и из разговора обављених са представницима оних који говоре регионалним или мањинским језицима и са органима Србије за време посете на лицу места (од 5. до 8. фебруара 2008. године). Комитет експерата је примио две изјаве у складу са чланом 16.2 Повеље, једну од Националног савета влашке

¹ Примљен 8. јануара и 8. априла 2008. године.

² Заграде додате.

³ Први периодични извештај, стр. 27 (стр. 18 у Извештају на српском језику).

националне мањине и другу од Удружења мађарских педагога. О овим изјавама ће бити речи касније у извештају. Постојећи извештај одражава политике, законодавство и праксу које су се примењивале у време посете на лицу места (март 2008. године). Сви каснији додаци и разраде узеће се у разматрање у следећем извештају Комитета експерата у односу на Србију.

5. Извештај садржи детаљна запажања за која се органи Србије подстичу да их разматрају како би израдили своју политику о регионалним или мањинским језицима. Комитет експерата је, такође, на основу својих детаљних запажања, утврдио списак предлога за препоруке које ће Комитет министара упутити Србији, како предвиђа члан 16.4 Повеље.

6. Комитет експерата жели да изрази захвалност органима Србије на активној и плодној сарадњи коју су му пружили. Одмах после ратификације Повеље, а у сарадњи са Саветом Европе и Организацијом за безбедност и сарадњу у Европи (ОЕБС), Србија је организовала неколико семинара у разним деловима Србије ради активног информисања органа, организација и оних који говоре регионалним или мањинским језицима о правима и обавезама утврђеним Повељом. Србија је, такође, на време доставила свој веома обухватан иницијални извештај. Сарадња са органима и са телима и удружењима која представљају оне који говоре регионалним или мањинским језицима за време посете на лицу места била је за пример.

7. Комитет експерата је усвојио овај извештај 12. септембра 2008. године.

1.3. Представљање стања регионалних или мањинских језика у Србији

8. Бројке и статистички подаци коришћени у каснијим ставовима узети су из последњег пописа становништва који су органи Србије спровели 2002. године.⁴

Албански

9. Албански је традиционално присутан у општинама Бујановац, Медвеђа/Medvegjë и Прешево/Preshevë на југу Србије, где је у службеној употреби. Према попису становништва, 61.647 лица припада албанској националној мањини у Србији, од којих 99% говори албански као матерњи језик. Они углавном живе у централној Србији (59.952). Део II и Део III Повеље покривају албански језик.

Босански

10. Исељавање Бошњака у Санџак (југозападна Србија) почело је у 17. веку. Према попису становништва, 136.087 Бошњака живи у Србији, од којих 97% говори босански као матерњи језик. Они чине већину становништва у општинама Нови Пазар, Сјеница и Тутин (Санџак) где су босански језик и латинично писмо у службеној употреби. Део II и Део III Повеље покривају босански језик.

Бугарски

11. Према попису становништва, 20.497 лица припада бугарској националној мањини, од којих 74% говори бугарски као матерњи језик. Већина лица која припадају бугарској националној мањини живи у централној Србији (18.839). Они

⁴ Први периодични извештај, стр. 11-12, 55-60 (стр. 11-12, 44-49).

чине већину становништва у општинама Босилеград и Димитровград који су постали део Југославије на основу Нејског мировног уговора (1919). Бугарски језик је у службеној употреби у обе општине, а Део II и Део III Повеље покривају бугарски језик.

Буњевачки

12. Буњевачки (како га зову они који њим говоре) је традиционално присутан у Војводини (Бачка) и углавном се користи у подручју Суботице и Сомбора. Према попису становништва, 20.012 лица припада буњевачкој националној мањини. Док већина оних који говоре овим језиком сматра буњевачки посебним језиком, неки га сматрају верзијом хрватског језика. Буњевачки није у службеној употреби у општинама у Србији. Статус буњевачког говора није јасан (види ставове 35/36). У овом извештају, њим се бави Део II Повеље.

Хрватски

13. Хрватски се традиционално користи на територији садашње Аутономне Покрајине Војводина. Према попису становништва, 70.602 лица припадају хрватској националној мањини, од којих 34% говори хрватски као матерњи језик. Хрватској националној мањини припада 56.546 лица која живе у Војводини, посебно у општинама Апатин и Суботица (Бачка). Број Хрвата у Војводини је знатно опао деведесетих година прошлог века. Хрватски језик је у службеној употреби у АП Војводини, општини Суботица и једној месној заједници, општини Апатин и Сремска Митровица. Према Повељи, њега покривају Део II и Део III.

Чешки

14. Чешки је традиционално присутан на територији Војводине од 19. века. Према попису становништва, 2.211 лица припада чешкој националној мањини, од којих 54% говори чешки као матерњи језик. Већина лица која припадају чешкој националној мањини живи у Војводини (1.648), са извесном концентрацијом у општини Бела Црква у Банату (4% становништва). Чешки језик је службеној употреби у Белој Цркви, а покривен је Делом II Повеље.

Немачки

15. Немачки је традиционално присутан у Србији од 18. века. Пре бекства, интернације и протеривања већине Немаца између 1944. године и 1948. године, око 380.000 Немаца је живело у Војводини. Према попису становништва из 2002. године, 3.901 лице припада немачкој националној мањини, од којих 44% говори немачки као матерњи језик. Већина лица која припадају немачкој националној мањини живи у Војводини (3.154), посебно у општинама Апатин, Сомбор и Суботица. Немачки језик је покривен Делом II Повеље.

Мађарски

16. Мађарски је традиционално присутан на територији садашње Војводине која је припадала Краљевини Мађарској (Аустроугарска монархија) до краја Првог светског рата. Према попису становништва, 293.299 лица припада мађарској националној мањини, од којих 94% говори мађарски као матерњи језик. Мађарска

национална мањина је концентрисана у Војводини (290.207 лица, углавном у северној Бачкој и северном Банату) и представља 14,3% становништва Покрајине, што их чини највећом националном мањином у Војводини. У општинама Кањижа/Magyarkanizsa, Сента/Zenta, Ада, Бачка Топола/Topolya, Мали Иђош/Kishegyes и Чока/Csóka, већина становништва припада мађарској мањини. Међутим, број Мађара у Војводини је знатно опао деведесетих година прошлог века. Мађарски језик је у службеној употреби у АП Војводини, у 27 општина и 8 месних заједница. Он је покривен Делом II и Делом III Повеље.

Македонски

17. Према попису становништва, 25.847 лица припада македонској националној мањини, од којих 48% говори македонски као матерњи језик. Већина лица која припадају македонској националној мањини живи у централној Србији док 11.785 живи у Војводини. Македонски је традиционално присутан у јужној Србији од почетка 20. века (мада не под тим именом пошто је званично признат тек 1944. године), а он је покривен Делом II Повеље. У другој половини 20. века, многи који су говорили македонским су се одселили у Војводину из економских разлога, нпр. у општину Пландиште и месне заједнице Јабука и Качарево (општина Панчево).

Ромски

18. Ромски је традиционално присутан у Србији. Према попису становништва, 108.193 лица припада ромској националној мањини, од којих 73% говори ромски као матерњи језик. У централној Србији, посебно у Београду, живи 79.136 лица која припадају ромској националној мањини. Ромски језик није у службеној употреби ни у једној општини у Србији. Према Повељи, он је покривен Делом II и Делом III.

Румунски

19. Румунски је традиционално присутан на територији Војводине од 18. века. Према попису становништва, 34.576 лица припада румунској националној мањини, од којих 92% говори румунски као матерњи језик. Већина лица која припадају румунској националној мањини живи у Војводини (30.419), посебно у општинама Алибунар и Вршац/Vârșet. Румунски језик је у службеној употреби у АП Војводини, у 8 општина и 11 месних заједница. Према Повељи, он је покривен Делом II и Делом III.

Русински

20. Русински је традиционално присутан на територији Војводине од 18. века. Према попису становништва, 15.905 лица припада русинској националној мањини, од којих 82% говори русински као матерњи језик. Лица која припадају русинској националној мањини живе скоро искључиво у Војводини, углавном у општинама Кула (11% становништва), Врбасу/Вербас (8%) и Жабљу/Жабелъ (5%). Русински језик је у службеној употреби у АП Војводини, у 5 општина и 1 месној заједници. Према Повељи, он је покривен Делом II и Делом III.

Словачки

21. Словачки је традиционално присутан на територији Војводине од 18. века. Према попису становништва, 59.021 лице припада словачкој националној мањини од којих 94% говори словачким као матерњим језиком. Већина лица који припадају словачкој националној мањини (56.637) живи у Војводини, посебно у општинама Бачки Петровац/*Báčsky Petrovec* и Ковачица. Словачки језик је у службеној употреби у АП Војводини, у 10 општина и 3 месне заједнице. Према Повељи, он је покривен Делом II и III.

Украјински

22. Украјински је традиционално присутан на територији Војводине од 19. века. Украјинци су затим стигли после Другог светског рата из Босне и Херцеговине. Према попису становништва, 5.354 лица припада украјинској националној мањини од којих 48% говори украјинским као матерњим језиком. У Војводини живи 4.635 лица која припадају украјинској националној мањини, углавном у општинама Кула (3% становништва) и Врбасу (2%) које су, такође, упоришта русинског језика. Украјински језик није у службеној употреби ни у једној општини Србије. Према Повељи, украјински је покривен Делом II и III.

Влашки

23. Влашки је традиционално присутан у источној Србији, у долинама Тимока, Велике Мораве и Дунава. Према попису становништва, 40.054 лица припада влашкој националној мањини од којих 92% говори влашким као матерњим језиком. Већина лица која припада влашкој националној мањини (39.953) живи у централној Србији. Влашки је покривен Делом II Повеље.

1.4. Општа питања која проистичу из оцене извештаја

1.4.1. Територијална примена Конвенције

24. Приликом подношења инструмента ратификације 15. фебруара 2006. године, Србија и Црна Гора је дала следећу изјаву: „У вези са чланом 1.б Европске повеље о регионалним или мањинским језицима, Србија и Црна Гора изјављује да ће се термин 'територија у којој су регионални или мањински језици у употреби' односити на подручја у којима су регионални или мањински језици у службеној употреби у складу са националним законодавством.“

25. У периодичном извештају и додатним информацијама који су достављени Комитету експерата, српски органи објашњавају да, сходно националном законодавству, регионални или мањински језици могу бити „у службеној употреби“ на различитим територијалним нивоима. Осим тога, они наводе да се употреба регионалних или мањинских језика у јавним документима, на пример у школској евиденцији, такође, сматра „службеном употребом“ али да је „немогуће унапред утврдити у којим ће се подручјима службена школска евиденција водити на језицима националних мањина.“⁵ Комитет експерата сматра да је употреба регионалних или мањинских језика у јавним документима заиста

⁵ Додатне информације које су српски органи доставили 8. априла 2008. године.

ствар случаја да би се наводила територијална примена Повеље, па ће се због тога концентрисати на службену употребу језика на нивоу јединица локалне самоуправе.

26. У вези са нивоом (целе) општине, Закон о заштити права и слобода националних мањина предвиђа да је општина обавезна да уведе у једнаку службену употребу језик и писмо традиционалне националне мањине, ако према последњем попису становништва, лица која припадају тој мањини броје 15% становништва општине (члан 11.2). Та службена употреба покрива усмене и писане комуникације са грађанима, административне поступке, вођење евиденције, издавање докумената, бирачка места и материјале за гласање и јавне натписе.

27. У Војводини, мањински језик и писмо који нису у службеној употреби на целој територији општине, уводи се у службену употребу у месној заједници те општине ако учешће лица која припадају датој мањини у становништву достиже 25% у месној заједници. Таква службена употреба језика покрива јавне натписе, називе и обављање неких административних задатака од стране локалних административних канцеларија које се налазе у датој месној заједници.⁶

28. Ако говорници неког регионалног или мањинског језика не испуњавају горе наведени праг, општина може, променом свог статута, добровољно увести мањински језик у службену употребу.⁷

29. Комитет експерата сматра да прагови од 15% и 25% могу спречити примену Повеље на оне регионалне или мањинске језике који нису у службеној употреби, али који су и даље присутни у довољним бројкама у општинама или месним заједницама за примену одредби Повеље. Ово ограничење посебно погађа примену члана 9 и 10 на ромски и украјински језик, али и на примену Повеље на језике Дела II. Стриктна примена прагова ће бити противна духу Повеље.⁸

30. Комитет експерата, међутим, такође примећује да су могући негативни утицаји прагова често контра избалансирани надлежностима општина предвиђених законом. Неколико општина је увело регионални или мањински језик у службену употребу, а да они који говоре тим језицима не испуњавају прагове већ имају довољно присуство за одређене промотивне мере. На пример, словачки језик је уведен у службену употребу у Бачкој Тополи (0,5% становништва), Панчеву (1,2%) и Зрењанину (1,8%), русински језик у Новом Саду (0,6%) и румунски језик у Зрењанину (1,9%). Српски органи наводе да је „практични значај увођења мањинских језика у службену употребу у јединицама локалне самоуправе у којима је учешће лица која припадају националним мањинама мање од 15% огроман“ и да „омогућава да они сачувају свој идентитет и утицај у друштвеном животу.“⁹ Овакав став је у складу са запажањима Комитета експерата да је важно да сваки регионални или мањински језик има најмање једну општину или месну заједницу за позивање. На пример, највише промотивних мера за чешки језик се спроводи у Белој Цркви, јединој општини где је чешки језик у службеној употреби.

⁶ Члан 8.3 Одлуке о ближе уређењу појединих питања службене употребе језика и писама националних мањина на територији Аутономне Покрајине Војводине; Први периодични извештај, стр. 43-44 (стр. 33-34).

⁷ Први периодични извештај, стр. 30 (стр. 22).

⁸ Види Први извештај Комитета експерата за Словачку, ставови 44/47; Други извештај Комитета експерата за Шведску, став 16.

⁹ Додатне информације које су српски органи доставили 8. јануара 2008. године.

31. Комитет експерата примећује да, ако се систематски примењује у светлу Повеље, надлежност општина према закону може да осигура примену Повеље на све регионалне или мањинске језике.¹⁰ Он сматра да српски органи треба да идентификују, у сарадњи са подобним општинама, општинске територије где су присутни регионални или мањински језици у довољном броју за примену одредби Повеље где се, ако је неопходно, закон може допунити.

Комитет експерата подстиче српске органе да предузму кораке за обезбеђење спровођења Повеље у свим општинским територијама где су регионални или мањински језици присутни у довољном броју за примену одредби Повеље, укључујући, где су неопходне, промене општинских статута.

1.4.2. Примена Дела III Повеље

32. У вези са описом језика Дела III, „Србија је мишљења да је спровођење Европске повеље о регионалним или мањинским језицима један процес“ који „може да има за резултат, између осталог, спецификацију нових језика за које ће се преузети ставови и подставови примењивати.“¹¹ Такви кораци ће се размотрити чим се у образовање уведу језици којима се бави Део II. Комитет експерата похваљује српске органе за њихов динамичан приступ инструменту ратификације и подстиче их да остварују предвиђене кораке у сарадњи са говорницима.

33. Србија је ратификовала исте обавезе у вези са свим језицима Дела III „како би се свим језицима обезбедио исти ниво заштите“.¹² Иако признаје да српски органи сматрају да су сви регионални или мањински језици исте вредности, Комитет експерата примећује да је стање сваког језика другачије и да ће се Повеља примењивати „према стању сваког језика“ (члан 7.1). Овакав приступ омогућава држави чланици да своје обавезе прилагоди околностима сваког језика и да избегне да језике који су у релативно добром стању покривају слабе одредбе, и обрнуто. Комитет експерата примећује да обавезе које је Србија преузела, посебно оне у образовању и медијима, не одражавају на одговарајући начин стање, на пример, мађарског језика на који се могу примењивати амбициозније обавезе.¹³

1.4.3. Статус влашког језика према Повељи

34. Припадници влашке националне мањине подељени су око питања да ли је влашки језик самосталан језик или је варијанта румунског језика. У локалним органима влашки није у службеној употреби зато што српски органи сматрају да је стандардизација влашког предуслов.¹⁴ Супротно томе, за време посете на лицу места Национални савет влашке националне мањине подржао је став да је влашки

¹⁰ Види Трећи извештај Комитета експерата за Швајцарску, став 27.

¹¹ Први периодични извештај, стр. 42, 115-116, 120 (стр. 31, 101-102, 105).

¹² Први периодични извештај, стр. 41 (стр. 30).

¹³ Види Први извештај Комитета експерата за Хрватску, став 17.

¹⁴ Алтернативни извештај, стр. 28.

варијанта румунског, а не независан језик.¹⁵ Сходно томе, Национални савет националне мањине се залаже за службену употребу румунског језика у општинама Кучево, Жагубица, Бор и Бољевац, а не за стандардизацију влашког језика. Пошто румунски, такође, покрива Део III Повеље, поставља се питање да ли влашки треба да покрива Део II или такође Део III Повеље. Комитет експерата сматра да српски органи треба да разјасне ово питање. У светлу информација доступних Комитету експерата и без просуђивања о овом питању унапред, у овом извештају влашки ће се посматрати као језик покривен Делом II Повеље.

Комитет експерата подстиче српске органе да разјасне статус влашког језика према Повељи у сарадњи са говорницима.

1.4.4. Статус буњевачког

35. Српски органи изјављују да сада не примењују Повељу на буњевачки зато што он „још није стандардизован.“ Међутим, они „не поричу могућност да се овај језик третира као регионални или мањински језик“ и спремни су да примене Део II на буњевачки.¹⁶ У обрасцима за попис становништва у 2002. години, буњевачки није био наведен међу „матерњим језицима“. Због тога су људи који су навели буњевачки као њихов матерњи језик убројани у категорију „други језици“.¹⁷

36. Комитет експерата подвлачи да недостатак стандардизације није сам по себи препрека за примену Дела II на неки регионални или мањински језик. Поред тога, за време своје посете на лицу места обавештен је да је објављен буњевачки речник и да је предмет „буњевачки говор са елементима националне културе“ уведен у неке основне школе у Суботици. Органи су, такође, објавили књиге за овај предмет. Сходно томе, изгледа да је буњевачки стандардизован у извесној мери. Штавише, Комитет експерата примењује уз похвалу да српски органи примењују друге промотивне мере на буњевачки које су релевантне према Повељи. Они посебно помажу радио програм на буњевачком (1 сат недељно), програм на буњевачком на ТВ Војводина (30 минута недељно) и мањински магазин на буњевачком. Постоји, такође, и програм за обуку наставника. Међутим, српски органи још нису поднели детаљан извештај о буњевачком. Комитет експерата ће због тога размотрити стање буњевачког у свом следећем извештају.

Комитет експерата подстиче српске органе да разјасне статус буњевачког језика према Повељи у сарадњи са говорницима.

¹⁵ Види, такође, Алтернативни извештај, стр. 4, 5, 28, 61.

¹⁶ Први периодични извештај, стр. 42, 115 (стр. 31, 101).

¹⁷ Први периодични извештај, стр. 54 (стр. 43).

Поглавље 2. Оцена Комитета експерата у вези са Делом II и Делом III Повеље

2.1. Оцена у вези са Делом II Повеље

Део II – Циљеви и начела у складу са чланом 2 став 1

37. Део II Повеље примењује се на све регионалне и мањинске језике који се користе у Србији, тј. албански, босански, бугарски, буњевачки, хрватски, чешки, немачки, мађарски, македонски, ромски, румунски, русински, словачки, украјински и влашки. Као што је раније речено (види 1.4.4), Комитет експерата ће испитати положај буњевачког језика у свом наредном извештају.

Члан 7 – Циљеви и начела

Став 1

По питању регионалних или мањинских језика, у оквиру територија на којима су ти језици у употреби и у складу са ситуацијом сваког од тих језика, државе чланице граде своју политику, законодавство и праксу на следећим циљевима и начелима:

- a) *признање регионалних или мањинских језика као израз културног богатства;*

38. У складу са Статутом Аутономне Покрајине Војводине (у даљем тексту: Војводина), поред српског, у службеној употреби су у тој покрајини хрватски, мађарски, румунски, русински и словачки језик. Комитет експерата ово сматра високим нивоом признања за ове регионалне или мањинске језике. Међутим, систем националних савета националних мањина (види члан 7.4) и постојање наставе регионалног или мањинског језика са елементима њихове националне културе (види члан 7.1.f) такође представља признање регионалних или мањинских језика као израза културног богатства.

- b) *поштовање географске области сваког регионалног или мањинског језика како би се обезбедило да постојећа или нова управна подела не представља препреку унапређењу регионалног или мањинског језика о коме се ради;*

39. Мере које мењају однос становништва у областима које насељавају националне мањине забрањене су Уставом (члан 78.3) и Законом о заштити права и слобода националних мањина (члан 21). Поштовање географске области мањинских језика је такође гарантовано одређеним билатералним споразумима о заштити националних мањина, на пример са Мађарском.¹⁸ И поред тога, Комитет

¹⁸ Први периодични извештај, стр. 93-94 (стр. 79).

експерата је обавештен о томе да административне поделе представљају препреке за промовисање бугарског и мађарског језика.

40. Места чији су становници већином говорници бугарског језика одвојена су 1960. године од општина Димитровград и Босилеград у којима се говори бугарски језик и припојена општинама Пирот, Бабушница и Сурдулица, где се претежно говори српски језик. Према мишљењу представника говорника бугарског језика¹⁹, ова чињеница има негативне последице по доступност образовања на бугарском језику и званичну употребу бугарског језика.

41. Поред тога, општине Кањижа/Magyarkanizsa, Сента/Zenta и Ада (Бачка), чије већинско становништво говори мађарски језик, интегрисане су у Северно-банатски округ. Национални савет мађарске националне мањине²⁰ сматра да је ово намерно одвајање ових говорника мађарског језика од Северно-бачког округа и да има негативне последице по употребу мађарског језика у односу са управним органима.

42. Комитет експерата подстиче српске органе да испитају, у сарадњи са говорницима, обим у коме садашње административне поделе представљају препреку за развој бугарског и мађарског језика и да извести о резултатима у наредном периодичном извештају.

с) *потреба за одлучном акцијом како би се унапредили регионални или мањински језици и на тај начин сачували;*

43. Одлучна акција како би се унапредили регионални или мањински језици и на тај начин сачували обухвата више аспеката, укључујући стварање законског оквира за промовисање ових језика, оснивање тела која ће бити одговорна за ову област и обезбеђење одговарајућих финансијских ресурса.²¹

44. Заштита мањина у Србији је уставно призната у великој мери и основни је елемент државе (члан 1). Употреба и заштита мањинских језика су посебно регулисане чланом 79, у складу с којим, лица која су припадници националних мањина имају право, између осталог, да користе свој језик и писмо, да се административни поступци воде на њиховом језику и да се образују на свом језику. Устав штити „посебна појединачна или колективна права“ мањина (члан 75.1) и представницима националних мањина даје право да „учествују у доношењу одлука или да независно одлучују о одређеним питањима везаним за своју културу, образовање, информисање и службену употребу језика и писма“ (члан 75.2). Закон о заштити права и слобода националних мањина је свеобухватни законски инструмент који утврђује начин спровођења горе поменутих циљева.

45. Осим тога, Србија је основала самоуправни тела која имају надлежности у вези са промовисањем регионалних или мањинских језика (националне савете националних мањина, види члан 7.4). Међутим, њихова финансијска ситуација

¹⁹ Алтернативни извештај, стр. 15.

²⁰ Алтернативни извештај, стр. 14-15.

²¹ Види, на пример, Други извештај Комитета експерата за Немачку, став 24; Други извештај Комитета експерата за Шведску, став 28.

онемогућава им ефективно извршавање задатака.²² Уз признавање економских тешкоћа у Србији, Комитет експерата охрабрује српске власти да обезбеде адекватно финансирање националних савета националних мањина да би им се омогућило да ефикасно извршавају њихове задатке.

d) стварање услова за олакшање и/или охрабривање употребе регионалних или мањинских језика у говору и писању, у јавном и приватном животу;

46. Комитет експерата ће се бавити језицима из Дела III у својој оцени Дела III Повеле.

Чешки

47. Чешки је у службеној употреби у Општини Бела Црква (јужни Банат) као и у Општинском суду и то је једини језик из Дела II који има овакав статус. Међутим, током посете на лицу места, Комитету експерата је саопштено да локална административна и судска управа не користе чешки језик у пракси. На чешком су доступни само гласачки листићи. Што се тиче медија, на чешком се емитују 2 радио програма (Радио Бела Црква: 1 сат недељно; Радио Сунце: 1 сат дневно). Програм на Радију Бела Црква финансира општина када прими помоћ од националних органа и Чешке Републике. Оба програма уређују локална удружења Чеха. Чешки језик није присутан на *телевизији*, али време емитовања на јавној телевизији би се могло доделити чим се изабере национални савет националне мањине. Што се тиче штампе, локално Удружење Чеха објављује тромесечни часопис (300 примерака). У Белој Цркви се организује неколико културних дешавања која подразумевају употребу чешког језика.²³

48. Комитет експерата потврђује присуство чешког језика на радију и добру ситуацију у области културе. Уопштено говорећи, Комитет сматра да је службени статус чешког језика у Белој Цркви веома битан, јер она тиме постаје чешком језику „општина ослонац“ за промотивне мере. Комитет експерата, стога, истиче да и административна и судска управа у Белој Цркви треба да користе чешки језик у пракси.

Комитет експерата подстиче органе у Србији да предузму мере како би се олакшала практична употреба чешког у административној управи и Општинском суду у Белој Цркви.

Немачки

49. Српске власти финансијски помажу 2 радио програма на немачком језику (Радио Суботица: 30 минута недељно; Радио Федра у Зрењанину: 1 сат недељно). Говорници немачког језика тренутно преговарају о емитовању на немачком са неколико радио станица које се налазе у другим деловима Војводине.

²² Види Прво Мишљење Саветодавног комитета о Оквирној конвенцији за заштиту националних мањина, став 108.

²³ Први периодични извештај, стр. 116-117 (стр. 101-103).

Чека се на доделу времена за емитовање на ТВ Нови Сад. Што се тиче штампе на немачком, једно удружење уређује и финансира локални годишњак. Осим тога, локална удружења немачке националне мањине организују културна дешавања на немачком језику (нпр. позориште) и имају библиотеку.²⁴

50. Комитет експерата поздравља присуство немачког језика на радију и позива српске органе да подрже захтеве говорника немачког за емитовања у другим деловима Војводине (нпр. у јужном Банату, Срему). Комитет такође сматра да би чешће објављивање брошуре (нпр. двомесечно) могло допринети одржавању веза између говорника немачког језика у различитим деловима Војводине.

Македонски

51. У медијима, српски органи пружају значајну подршку *телевизијским* програмима на македонском на ТВ Војводини (1 сат месечно) и ТВ Панчево (1 сат недељно) као и програму на Радио Нови Сад (30 минута недељно). Такође су финансирале и оснивање Македонског информативног и издавачког центра који објављује месечник на македонском и подржава неколико културних догађаја (фолклор, уметност, изложбе) на македонском језику. Уз то, подржавају и куповину књига на македонском језику у локалним библиотекама и објављивање на македонском.²⁵

52. Комитет експерата потврђује добар положај македонског језика у медијима у Војводини. Што се тиче положаја македонског у централној Србији, Комитет експерата, међутим, није добио никакве податке. Комитет позива српске органе да извести о овоме у следећем периодичном извештају.

Влашки

53. Српски органи подржавају емитовање на влашком језику на Неготинској независној телевизији (вести) и на Радио Зајечару.²⁶ Такође, постоји и програм на влашком језику који емитује приватни Радио Доина (Грабовица). Што се тиче штампе, једном или два пута годишње штампа се брошура. Комитет експерата је од Националног савета влашке националне мањине примио притужбе да се програми ТВ Нови Сад на румунском језику не могу гледати у источној Србији зато што их Радио телевизија Србије не реемитује. Такође се напомиње да влашки језик није довољно присутан у културним активностима које организују општине у влашком говорном подручју. Штавише, захтеви за променом презимена у њихов влашки облик и захтеви за давањем имена деци на влашком, у пракси зависе од добре воље управе.

54. Уз горе наведена запажања (види 1.4.3) и с обзиром на нејасан статус влашког језика у Повелји, Комитет експерата примећује да мере за унапређење влашког језика које се тренутно примењују не рефлектују на одговарајући начин повољан демографски положај влашког (релативно велики број говорника, компактна насеља). Ово се, такође, тиче и медија, где би требало предвидети јаче присуство на радију и телевизији. Уопштено говорећи, чини се да не постоји

²⁴ Први периодични извештај, стр. 118-119 и додатак (стр. 103-104).

²⁵ Први периодични извештај стр. 121-122 (стр. 105-106).

²⁶ Први периодични извештај стр. 122 (стр. 107).

никаква структурисана политика која би олакшала и/или подстицала употребу влашког у јавном животу.

Комитет експерата подстиче органе у Србији да усвоје структурисану политику за заштиту и унапређење влашког и да јачају његову употребу у јавном животу.

- е) *одржавање и развијање веза, у областима које покрива ова повеља, између група које користе регионалне или мањинске језике и осталих група у држави које употребљавају језик у идентичној или сличној форми, као и успостављање културних односа са осталим групама у држави које користе различите језике;*

55. У пракси, национални савети националних мањина олакшавају одржавање и развијање веза, у областима које покрива ова повеља, у оквиру језичких група, као и успостављање културних односа са осталим групама у држави које користе различите језике. Комитет експерата није обавештен о постојању икаквог тела нити савета где се представници националних мањина састају. Савет Републике Србије за националне мањине (види члан 7.4) могао би се развити како би служио у ове сврхе.

- ф) *доношење одредаба путем којих би се на одговарајући начин и одговарајућим средствима обезбедило проучавање регионалних или мањинских језика на свим одговарајућим ступњевима;*

56. Постоје три модела образовања на регионалном или мањинском језику у основним и средњим школама који се примењују на језике из Дела II и Дела III. Настава се може одвијати на регионалном или мањинском језику, двојезично (са српским), или на српском уз могућност учења регионалног или мањинског језика са елементима националне културе (око 2-4 сата недељно). Овај последњи модел наставе се обично примењује у областима у којима одговарајући регионални или мањински језик користи мањи део становништва. Часове регионалног или мањинског језика често похађају и ученици који не припадају одређеној националној мањини. Године 2005. је, на пример, број ученика мађарске националне мањине износио 17.687, док је број ученика који су похађали часове на мађарском језику у оквиру сва три поменути модела наставе износио 18.286.²⁷

57. На почетку сваке школске године спроводи се анкета међу ученицима и родитељима како би се утврдио број захтева за часовима регионалног или мањинског језика. У складу са Законом о основним школама и Законом о средњим школама, најмање 15 ученика или родитеља треба да затражи увођење таквих часова.²⁸ Међутим, часови регионалног или мањинског језика могу се увести и на захтев мање од 15 ученика или родитеља ако то одобри министар образовања. Овакви захтеви никада до сада нису били одбијени. Српски органи су обавестили

²⁷ Први периодични извештај, стр. 96, 104-107 (стр. 82, 90-93).

²⁸ Први периодични извештај, стр. 96 (стр. 82).

Комитет експерата о бројним случајевима успостављања часова са веома мало ученика, на пример за бугарски (4 ученика), хрватски (4 ученика), мађарски (2 ученика) и русински (8 ученика).

58. Комитет експерата похваљује српске органе на оваквој примерној пракси. Међутим, представници говорника регионалних или мањинских језика²⁹ су током посете на лицу места саопштили Комитету експерата да органи не обавештавају довољно ученике и родитеље о могућности увођења часова са мање од 15 ученика. Комитет експерата подстиче српске органе да активније обавештавају ученике и родитеље о праву на образовање на регионалном или мањинском језику и да их подстичу на њихову употребу.

59. Комитет експерата ће се језицима из Дела III бавити у оквиру члана 8.

Чешки

60. Чешки језик се не учи ни по једном од горе наведених модела. На основу добијених информација, изгледа да број захтева који је довољан за наставу чешког језика са елементима националне културе постоји у Чешком селу и Крушчици (општина Бела Црква). За сада, Чешка Република, уз одређену помоћ српских органа, финансира приватне курсеве чешког језика у оба ова места.³⁰ Комитет експерата подстиче српске органе да испитају ситуацију, како би се настава чешког језика са елементима националне културе увела у Белој Цркви и, по могућности, другим местима где се чешки користи (нпр. Гај, општина Ковин и Велико Средиште, општина Вршац).

Немачки

61. Немачки се до сада није учио ни по једном од горе наведених модела. Међутим, у Суботици су недавно организована два предшколска разреда у којима се настава одржава на немачком са мађарским и српским.³¹ Комитет експерата подржава увођење двојезичне наставе и подстиче српске органе да испитају начине на које би се обезбедила одговарајућа средства и облици наставе на немачком језику и наставе немачког језика у оквиру основног и средњег образовања у местима у којима се он користи (нпр. у Новом Саду, Сомбору, Вршцу, Панчеву и Зрењанину).

Македонски

62. Македонски се до сада није учио ни по једном од горе наведених модела, али је настава македонског са елементима националне културе очигледно уведена у местима са већом концентрацијом говорника македонског језика.³² Пожељно је да се Комитету експерата у следећем периодичном извештају доставе детаљније информације.

Влашки

²⁹ На пример, Удружење мађарских педагога.

³⁰ Први периодични извештај, стр.116 (стр. 102).

³¹ Први периодични извештај, стр.118 (стр. 104).

³² Први периодични извештај, стр.120-121 (стр. 105-106).

63. Влашки језик се не учи ни по једном од горе наведених модела. Према речима представника говорника влашког језика, родитељи су безуспешно тражили увођење наставе на влашком језику (нпр. у селу Рановац). Влашки се тренутно учи само у оквиру неколико приватних курсева. Узевши у обзир демографски положај влашког језика и постојеће захтеве за наставу влашког језика, Комитет експерата сматра да би српски органи требало да предузму хитне кораке како би обезбедили одговарајућа средства и осмислили облике наставе влашког језика на свим нивоима у општинама где се он користи.

Комитет експерата подстиче српске органе да обезбеде наставу и учење језика из Дела II у оквиру три модела образовања на регионалним или мањинским језицима, на свим одговарајућим нивоима.

- g) олакшавање да и они који не говоре регионалне или мањинске језике, а живе у области где се они говоре, могу да их науче уколико то желе;***

64. Као што је горе наведено (члан 7.1.f), часове регионалног или мањинског језика често похађају и ученици који не припадају националној мањини о којој се говори. Ово је случај са хрватским, мађарским, румунским, русинским и словачким језиком.³³ Међутим, Комитет експерата није добио никакав податак у вези са албанским, босанским, бугарским, чешким, немачким, македонским, ромским, украјинским и влашким језиком. Поред тога, недостају му и подаци који се тичу доступности услова за учење регионалног или мањинског језика одраслим особама које нису говорници истих. Комитет експерата подстиче српске органе да доставе податке о оба ова аспекта у свом следећем периодичном извештају.

- h) унапређење проучавања и истраживања регионалних или мањинских језика на универзитетима или сличним установама;***

65. Комитет експерата ће се бавити језицима из Дела III у члану 8.1.e.ii.

66. Чешки језик се може учити и проучавати на Катедри за славистику на Универзитету у Београду. Исто важи за немачки језик на универзитетима у Београду и Новом Саду и за македонски на универзитетима у Београду, Новом Саду, Нишу и Крагујевцу. Комитет експерата, међутим, нема никакве податке у вези са влашким језиком.

- i) унапређење одговарајућих облика транснационалне размене, у оним областима о којима говори ова повеља, за регионалне или мањинске језике који се користе у идентичном или сличном облику у две или више држава.***

67. Комитет експерата ће се бавити транснационалним разменама за језике из Дела III у оквиру члана 14.

³³ Први периодични извештај, стр. 96, 104-107 (стр. 82, 90-93).

68. Што се тиче *македонског*, Споразум између Србије и Црне Горе и Републике Македоније о заштити српске и црногорске националне мањине у Републици Македонији и македонске националне мањине у Србији и Црној Гори (2004) предвиђа оснивање заједничке комисије која, међутим, још увек није оперативна. Осим тога, власти у Војводини обезбеђују финансијску подршку за транснационалне размене које организују удружења националних мањина у тој покрајини. Међутим, није јасно у ком обиму ове мере доприносе *чешком* и *немачком*. Српски органи нису доставили податке за влашки језик. Уопштено гледајући, Комитет експерата наглашава да је унапређење транснационалне размене, поред оне са сродним државама, веома значајно остварити и са суседним државама у којима се ови језици користе у идентичном или сличном облику.

69. Комитет експерата позива српске органе да за сваки језик из Дела II усвоје структурисану политику за унапређење одговарајућих облика транснационалне размене у областима о којима говори ова Повеља.

Став 2

Државе чланице преузимају обавезу да уклоне, ако већ то до сада нису учиниле, било које неоправдано угрожавање, искључивање, ограничавање или неповољан третман који би се односио на употребу регионалног или мањинског језика и који би имао циљ да обесхрабри или доведе у питање његово одржавање и развој. Усвајање посебних мера у корист регионалних или мањинских језика, које би имале за циљ унапређење једнакости између оних који користе ове језике и остатка становништва или које узимају у обзир њихове специфичне услове, не може се сматрати актом дискриминације против оних који користе језике који су у већој употреби од мањинских.

70. Устав забрањује дискриминацију по било ком основу, укључујући основ националне припадности и коришћења језика (члан 21.2). Осим тога, припремљен је нацрт закона против дискриминације и поднет Европској комисији за демократију путем права (Венецијанска комисија) Савета Европе ради евентуалних коментара. Комитет експерата се нада да ће се усвајањем овог закона ојачати правни положај говорника регионалних или мањинских језика. Што се тиче посебних мера у корист регионалних или мањинских језика, Устав предвиђа да се посебне одредбе и привремене мере које се могу увести у економски, културни и политички живот, ради постизања потпуне једнакости између лица која припадају националним мањинама и грађана који припадају већинском становништву, неће сматрати актом дискриминације ако су усмерене на отклањање изузетно неповољних животних услова који их посебно погађају (Члан 76.3).³⁴ Комитет експерата напомиње да су државе чланице обавезне да унапређују регионалне или мањинске језике у свим областима јавног живота, које се не ограничавају на „изузетно неповољне животне услове“.

71. Комитет експерата подстиче српске органе да извести о даљем развоју овог нацрта закона у следећем периодичном извештају.

³⁴ Први периодични извештај, стр. 22, 112 (стр. 14, 98)

Став 3

Државе чланице преузимају обавезу да на одговарајући начин унапреде међусобно разумевање између свих језичких група унутар земље и да ту посебно укључе поштовање, разумевање и трпељивост у односу на регионалне или мањинске језике у оквиру процеса образовања, као и да охрабре средства јавног информисања да следе исти циљ.

72. Што се тиче образовања, Устав налаже да српски органи треба да унапређују толеранцију, интеркултурални дијалог, међусобно поштовање и разумевање међу свим људима у Србији у области образовања, културе и информисања (члан 81). Осим тога, Закон о основама система образовања и васпитања дефинише међусобно разумевање, поштовање, разумевање и толеранцију као циљеве образовања у Србији (члан 3.11).

73. Током посете на лицу места, Национални савет влашке националне мањине обавестио је Комитет експерата о широко рапрострањеним стереотипима међу српским становништвом везаним за говорнике *влашког* језика. Истом приликом, Национални савет немачке националне мањине је обавестио Комитет експерата да уџбеници историје представљају говорнике *немачког* језика претежно у контексту Другог светског рата („државни непријатељи“), па Национални савет сматра да је то главни разлог зашто се само половина процењеног броја од 8.000 Немаца у Србији изјаснила као Немци на попису становништва 2002. године. Комитет експерата је, такође, примио притужбе представника говорника *бугарског* језика који кажу да уџбеници историје приказују ову језичку групу у негативном светлу.³⁵

74. На основу свега наведеног, Комитет експерата понавља³⁶ да је обим у коме је неки регионални или мањински језик заштићен и промовисан, повезан са тим како га прихватају говорници већинског језика. Као последица овога, од највеће важности је подизање свести већинског становништва. Стога, Комитет експерата поздравља намеру српских органа да уведу мултиетнички приручник за основне и средње школе, који ће садржати елементе историје, географије, традиције, фолклора и културе разних националних мањина које живе у Србији. У Војводини је Извршно веће покренуло пројекат за промовисање толеранције и мултикултуралности.

75. Што се тиче медија, Закон о радиодифузији предвиђа да јавни сервис за емитовање поштује културни, национални и етнички плурализам (члан 77.3).³⁷ Комитет експерата је примио веома позитивне реакције од стране говорника *ромског* језика који су изјавили да велико присуство ромског језика на телевизији представља „интеркултурални продор“. С друге стране, представници говорника *босанског* језика сматрају да програми Радио телевизије Србије не приказују вишејезички карактер централне Србије на адекватан начин.

³⁵ Види, такође, Алтернативни извештај, стр. 65.

³⁶ Види Други извештај Комитета експерата за Хрватску, став 39; Други извештај Комитета експерата за Шведску, став 63.

³⁷ Први периодични извештај, стр. 114 (стр. 100).

Комитет експерата подстиче српске органе да наставе у својим настојањима да подижу свест и промовишу толеранцију према регионалним и мањинским језицима и културама које они представљају, као према интегралном делу културног наслеђа Србије, како у наставном плану за све нивое образовања тако и у медијима.

Став 4

У одређивању своје политике у односу на регионалне или мањинске језике, државе чланице узимају у обзир потребе и жеље оних група становништва које користе те језике. Треба их охрабрити да установе, уколико је то неопходно, одговарајућа тела која би се бавила саветовањем власти о свим питањима која се тичу регионалних или мањинских језика.

76. У складу са Уставом, лица која припадају националним мањинама могу да изаберу националне савете националних мањина како би колективно спроводили право на самоуправу у области културе, образовања, информисања и право на службену употребу језика и писма (члан 75.3). Републички, регионални и локални органи консултују одговарајуће савете националних мањина када одлучују о питањима из горе наведених области. Штавише, савети националних мањина могу да имају јавни ауторитет у овим областима, при чему држава финансира њихов рад. Национални савети националних мањина би могли, на пример, да предлажу наставне програме и да подносе захтеве за доделу времена емитовања на телевизији и радију. Осим говорника албанског и чешког језика, говорнике свих осталих регионалних и мањинских језика у оквиру ове Повеље представљају национални савети националних мањина. Комитет експерата сматра да национални савети националних мањина представљају посебно погодан начин да се узму у обзир потребе и жеље група које користе регионалне или мањинске језике, као и да се српске власти подстичу да обезбеде сигурну и стабилну правну основу за рад националних савета националних мањина. Осим тога, морају се уложити додатни напори како би и говорници албанског и чешког језика имали представнике у виду оваквих тела.

77. На националном нивоу, национални савети националних мањина имају представнике у Савету Републике Србије за националне мањине које обухвата и одговарајућа министарства и председника Владе Србије. Тај савет је, између осталог, задужен за разматрање прописа у вези са правима националних мањина и за заштиту права националних мањина, укључујући и она установљена овом Повељом.³⁸ Међутим, Комитет експерата жали што се Савет Републике Србије за националне мањине у 2006. години састао само једном, а у 2007. години ниједном.

Комитет експерата подстиче српске органе да обезбеде стабилну правну основу за рад савета националних мањина и да осигурају редовно састајање Савета Републике Србије за националне мањине.

³⁸ Први периодични извештај, стр. 63-64 (стр. 51-52).

Став 5

Државе чланице преузимају обавезу да, mutatus mutandis, примене иста ова начела која су набројана у ставовима 1. до 4. и на нетериторијалне језике. Међутим, што се тиче ових језика, природа и обим мера које треба предузети да би се остварили ефекти предвиђени овом повељом треба да буду одређени на еластичан начин, имајући на уму потребе и жеље, као и поштујући традиције и карактеристике оних група које те језике користе.

78. Комитет експерата напомиње да се ромски језик, пошто је један од језика из Дела III, може, такође, сматрати нетериторијалним језиком у Србији.

2.2. Оцена у вези са Делом III Повеље

Део III – Мере за унапређење употребе регионалних или мањинских језика у јавном животу у складу са обавезама садржаним у члану 2 став 2

79. Део III Повеље примењује се на албански, босански, бугарски, хрватски, мађарски, ромски, румунски, русински, словачки и украјински.

Члан 8 – образовање

Опита питања

80. На расположивост и квалитет образовања на регионалним или мањинским језицима утичу три структурна проблема. Прво, недостају наставници који су квалификовани да предају на регионалним или мањинским језицима, што има негативан утицај на квалитет образовања и, као последицу тога, на број уписаних ученика. На пример, постоје индикације да се број ученика који похађају средњошколско образовање на мађарском смањује као последица недостатка наставника. Штавише, постоји и недостатак наставника у основним школама који предају хемију, математику, физику и техничко образовање на словачком и наставника у средњим школама који предају историју, математику, географију, физику, хемију и биологију на румунском.

81. Друго, наставници нису обавезни да похађају курсеве професионалне обуке. Српски органи нису одобрили ниједан програм стручне обуке за средњошколске наставнике на словачком који је предложио Национални савет словачке националне мањине. Када је реч о румунском језику, стручна обука за наставнике румунског језика и књижевности је једино доступна у Румунији, али српски органи не признају одговарајућа дипломе. Комитет експерата сматра да српски органи треба хитно да израде структурну политику у области обуке наставника.

82. Треће, постоји недостатак наставног материјала који је посебно припремљен за образовање на регионалном или мањинском језику. У већини случајева, школске књиге се преводe са српског и због тога су доступне за закашњењем. Према добијеним информацијама³⁹ ово се посебно односи на

³⁹ Алтернативни извештај, стр. 36-39.

материјале за предшколску наставу на ромском, књиге за основну школу на албанском (за предмет природа и друштво, историја и географија), румунском и словачком и школске књиге на мађарском за средњошколско образовање. Међутим, српски органи предузимају мере за унапређење овог стања. У основном образовању, школске књиге се објављују на мађарском језику (за мађарски језик и књижевност, мађарски са елементима националне културе, музичко и уметност), словачком (словачки језик, музичко и уметност, природа, друштво и историја) и румунском (за први, други и трећи разред). Комитет експерата поздравља ове напоре и истиче да се школске књиге првобитно састављене на регионалном или мањинском језику боље прилагођавају том образовању и да, такође, могу боље одражавати историју и културу тог језика.⁴⁰

Комитет експерата подстиче српске органе да ураде кохерентну стратегију у области обуке наставника и обезбеде одговарајуће наставне материјале за образовање на регионалним или мањинским језицима.

Став 1

У погледу образовања државе преузимају обавезу да на оној територији на којој су ови језици у употреби, у складу са ситуацијом сваког од ових језика, и без икаквих ометања учења званичног језика:

Предшколско образовање

- a) (i) *омогуће предшколско образовање на одговарајућем регионалном или мањинском језику; или*
- (ii) *омогуће значајан део предшколског образовања на одговарајућем регионалном или мањинском језику; или*
- (iii) *примене једну од ових мера макар на оне полазнике чије породице тако нешто захтевају а чији се број сматра довољним; или*
- (iv) *ако јавне власти немају директних овлашћења у области предшколског образовања, да стимулишу или охрабре примену мера које су поменуте;*

83. У инструменту ратификације Србија није навела који од подставова a.iii и a.iv жели да примењује. Из периодичног извештаја није јасно да ли је Србија ратификацијом подставова желела да покрије и област где су органи надлежни и област где они нису надлежни. На основу добијених информација, Комитет експерата је због тога одлучио да се предшколским образовањем бави у односу на подстав a. iii.

Албански

⁴⁰ Види Други извештај Комитета експерата за Хрватску, ставови 68-71.

84. У посматраном периоду 2006/2007. година, 984 деце⁴¹ у Бујановцу, Медвеђи и Прешеву похађало је предшколске групе са наставом на албанском језику. Није било двојезичних група.

Босански

85. Између 650 и 700 деце у Новом Пазару похађало је предшколске групе са наставом на босанском. Није било двојезичних група.

Бугарски

86. У Босилеграду и Димитровграду, 332 деце похађало је предшколске групе са наставом на два језика (бугарски са српским).

Хрватски

87. Десеторо деце је у Суботици похађало предшколске групе са наставом на хрватском језику. У Суботици 53 деце је похађало двојезичне групе. Комитет експерата сматра да су ове бројке изузетно ниске с обзиром на број оних који говоре хрватски у региону Бачке.

Мађарски

88. У 24 општине у Војводини, 4.680 деце похађало је предшколске групе са наставом на мађарском. У 8 општина 510 деце похађало је двојезичне групе.

Ромски

89. У Војводини, 30 деце у Сомбору је похађало предшколске групе са наставом на ромском. Двојезичне групе похађало је 18 деце. У централној Србији, 118 деце у 3 општине похађало је двојезичне групе.

Румунски

90. У Војводини, 189 деце у 7 општина је похађало предшколске групе са наставом на румунском. У Алибунару је 57 деце похађало двојезичне групе. Комитет експерата сматра да су ове бројке изузетно ниске с обзиром на број оних који говоре румунски у Војводини.

Русински

91. У 4 општине, 198 деце је похађало предшколске групе са наставом на русинском. Он се, такође, предаје као изборни предмет за 70 деце у 4 општине.

Словачки

92. У 9 општина, 806 деце је похађало предшколске групе са наставом на словачком. У 3 општине, 43 деце је похађало двојезичне групе.

Украјински

93. Није постојало предшколско образовање на украјинском језику.

⁴¹ Види у вези с овим Први периодични извештај, стр. 127-138 (стр. 112-123). Подаци наведени у Алтернативном извештају разликују се за неколико језика.

94. Комитет експерата сматра да је ова обавеза испуњена за албански, босански, бугарски, мађарски, ромски, русински и словачки, делимично испуњена за хрватски и румунски и да није испуњена за украјински. Он подстиче српске органе да јачају предшколско образовање за хрватски и румунски и да обезбеде предшколско образовање за украјински.

Основно образовање

- b) (i)** *омогуће основно образовање на одговарајућем регионалном или мањинском језику; или*
- (ii)** *обезбеде значајан део основног образовања на одговарајућем регионалном или мањинском језику; или*
- (iii)** *обезбеде, у оквиру основног образовања, да учење одговарајућег регионалног или мањинског језика постане интегрални део наставног плана; или*
- (iv)** *примене једну од ове три мере макар на оне полазнике чије породице тако нешто захтевају а чији се број сматра довољним;*

Албански

95. У посматраном периоду 2006/2007. година, 9.173 деце у Бујановцу, Медвеђи и Прешеву похађало је наставу на албанском језику у основним школама.

Босански

96. У 4 општине, 6.697 деце је похађало наставу босанског са елементима националне културе у основним школама. Изгледа да, такође, постоји потреба за основним образовањем на босанском у општинама Прибој и Нова Варош где сада нема наставе на босанском. Према мишљењу Националног савета бошњачке националне мањине, већина говорника није довољно упозната са правом на образовање на босанском језику и како се ово право може остваривати.

Бугарски

97. Једанаесторо деце је у Босилеграду похађало наставу у основној школи на бугарском језику. У Босилеграду и Димитровграду, 1.439 деце је похађало наставу у основној школи бугарског са елементима националне културе. Представници оних који говоре бугарским обавестили су Комитет експерата да постоји потреба за средњошколским образовањем на бугарском језику у Димитровграду, мада Комитету није јасно када је овај захтев упућен.

Хрватски

98. У Суботици, 197 деце је похађало наставу у основној школи на хрватском језику. У 3 општине, 362 деце је похађало наставу хрватског са

елементима националне културе. Као и код предшколског образовања, Комитет експерата сматра да је број деце која похађају основне школе на хрватском језику изузетно низак с обзиром на број оних који говоре хрватски у Бачкој.

Мађарски

99. У 27 општина, 17.128 деце похађало је наставу у основним школама на мађарском језику. У 21 општини 2.088 деце је похађало наставу мађарског језика са елементима националне културе.

Ромски

100. Број ученика у основним школама на ромском се више него утростручио од 2002. године. У Војводини, 1.266 деце у 21 општини је похађало наставу у основним школама ромског са елементима националне културе. У централној Србији је то био случај са 80 деце у општини Обреновац. Комитет експерата похваљује српске органе за напоре који су учињени на унапређењу основног образовања Рома у Војводини. Он подстиче српске органе да доставе детаљније информације у вези са мерама које се предузимају да се ромски промовише у централној Србији.

Румунски

101. У 9 општина, 1.444 деце је похађало наставу у основним школама на румунском. У 10 општина 469 деце је похађало наставу румунског језика са елементима националне културе. Према мишљењу Националног савета румунске националне мањине, ове бројке показују да само око 60% деце која говоре румунски похађа основно образовање на румунском.

Русински

102. Број ученика у основном образовању на русинском се у последње време знатно повећао. У 3 општине 607 деце је похађало основне школе са наставом на русинском. У 7 општина 278 деце је похађало наставу русинског језика са елементима националне културе. У Београду, 15 деце је похађало наставу русинског са елементима националне културе. Осим тога, Национални савет русинске националне мањине је истакао да образовање на русинском језику има добре материјале за наставу на русинском и добре радне услове са савременом опремом. Комитет експерата похваљује српске органе за напоре који су учињени на унапређењу основног образовања на русинском језику.

Словачки

103. У 12 општина, 3.275 деце је похађало наставу у основним школама на словачком. У 11 општина, 622 деце је похађало наставу словачког језика са елементима националне културе. У централној Србији, 39 деце у Бољевцу је похађало наставу словачког са елементима националне културе.

Украјински

104. У 4 општине, 118 деце је похађало наставу украјинског језика са елементима националне културе.⁴² Украјинска национална мањина, такође, организује летње школе.

105. На основу информација добијених од органа власти и говорника, Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном. И поред тога он подстиче српске органе да, у сарадњи са говорницима, јачају основно образовање на хрватском и румунском. Он, такође, подстиче органе власти да доставе детаљније информације у вези са мерама које су предузете за промовисање основног образовања на ромском у централној Србији у следећем периодичном извештају.

Средње образовање

- c) (i) *омогуће средње образовање на одговарајућем регионалном или мањинском језику; или*
- (ii) *омогуће значајан део средњег образовања на одговарајућем регионалном или мањинском језику; или*
- (iii) *обезбеде, у оквиру средњег образовања, услове за учење одговарајућег регионалног или мањинског језика у оквиру наставног плана; или*
- (iv) ***примене једну од ових мера макар на оне ђаке који тако желе или, ако је то применљиво, чије породице тако желе и чији се број сматра довољним;***

Албански

106. У посматраном периоду 2006/2007. години, 1.041 ученик у Прешеви похађао је наставу на албанском језику у средњим школама.

Бугарски

107. У Босилеграду и Димитровграду, 549 ученика је похађало наставу у средњим школама бугарског са елементима националне културе.

Мађарски

108. У 6 општина, 1.119 ученика је похађало наставу у средњим школама на мађарском језику.

Румунски

109. У Вршцу, 93 ученика је похађало наставу на румунском језику у средњим школама. У Вршцу, 27 ученика је похађало наставу румунског језику са елементима националне културе. Комитет експерата сматра да је укупан број изузетно низак с обзиром на број оних који говоре румунски.

⁴² Први периодични извештај, стр. 142-154 (стр. 127-139).

Русински

110. Наставу на русинском језику похађало је 75 ученика у гимназији у Руском Крстуру (општина Кула), јединој средњој школи на русинском језику у целом свету. У Новом Саду, 21 ученик похађа наставу русинског као изборни предмет.

Словачки

111. У Ковачици и Бачком Петровцу, 379 ученика похађа наставу у средњим школама на словачком језику. У Ковачици и Старој Пазови 34 ученика похађало је наставу словачког језика са елементима националне културе. У Вршцу 27 ученика је похађало наставу словачког језика са елементима националне културе.⁴³

112. Комитет експерата нема на располагању информације у вези са спровођењем ове обавезе за босански, хрватски, ромски и украјински језик.

113. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном за албански, бугарски, мађарски, русински и словачки и делимично испуњеном за румунски језик. Он, међутим, није у могућности да донесе закључак о извршењу ове обавезе у вези са босанским, хрватским, ромским и украјинским. Он подстиче српске органе да јачају средње образовање на румунском и да доставе информације о примени постојеће обавезе за босански, хрватски, ромски и украјински језик у следећем периодичном извештају.

Техничко и стручно образовање

- d) (i) омогуће техничко или специјалистичко образовање на одговарајућим регионалним или мањинским језицима; или
- (ii) омогуће значајан део техничког образовања на одговарајућим регионалним или мањинским језицима; или
- (iii) оквиру техничког или специјалистичког образовања створе услове за учење одговарајућег регионалног или мањинског језика у оквиру наставног плана; или
- (iv) **примене једну од ових мера макар према оним ђацима који тако желе или, ако је то применљиво, чије породице тако желе у броју који се сматра довољним;**

Албански

114. У посматраном периоду 2006/2007. година, 1.831 ученик у Бујановцу и Прешеву похађао је техничку и стручну наставу на албанском језику у средњим школама.

Мађарски

115. У 12 општина, 5.484 ученика је похађало техничку и стручну наставу на мађарском језику. У Темерину, је 12 ученика похађало наставу мађарског са елементима националне културе.

⁴³Први периодични извештај, стр. 158-161 (стр. 143-147).

Румунски

116. У Алибунару је 107 ученика похађало техничку и стручну наставу на румунском. Комитет експерата сматра да је ово мали број с обизором на број оних који говоре румунски.

Словачки

117. У Бачком Петровцу и Старој Пазови, је 93 ученика колико је похађало техничку и стручну наставу, учило је словачки са елементима националне културе.⁴⁴ Комитет експерата сматра да је овај број јасно изузетно мали с обизором на број оних који говоре словачки.

118. Комитет експерата нема на располагању информације у вези са спровођењем ове обавезе за босански, бугарски, хрватски, ромски, русински и украјински језик.

119. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном за албански и мађарски и делимично испуњеном за румунски и словачки језик. Он, међутим, није у могућносит да донесе закључак о извршењу ове обавезе у вези са босанским, бугарским, хрватским, ромским, русинским и украјинским. Због тога, Комитет експерата подстиче српске органе да јачају техничко и стручно образовање на румунском и словачком и да доставе информације о примени постојеће обавезе за босански, бугарски, хрватски, ромски, русински и украјински језик у следећем периодичном извештају.

Универзитетско и више образовање

е) (ii) омогуће услове за студирање ових језика као предмета на универзитетима или вишим школама; или

Албански

120. У посматраном периоду 2006/2007. година, 12 студената се уписало на Одсек за албански на Универзитету у Београду.

Босански

121. Универзитет у Новом Пазару располаже одељењем за српски/босански језик и књижевност које, такође, образује наставнике за босански. Међутим, Комитет експерата нема информације о броју уписаних студената.

Бугарски

122. Одсек за српски и јужно словенске језике Универзитета у Београду има студијску групу за бугарски језик и књижевност. У посматраном периоду, 8 студената је студирало бугарски у тој студијској групи.

Хрватски

⁴⁴ Први периодични извештај, стр. 165-167 (стр. 150-152).

123. Хрватски се може студирати на Факултету за јужно словенску филологију Универзитета у Београду, на првој, другој и четвртој години као део смера за савремени српски и хрватски језик. Комитет експерата није обавештен о броју уписаних студената.

Мађарски

124. У посматраном периоду, 26 студената је студирало мађарски на Одсеку за хунгарологију Универзитета у Новом Саду, док се 14 студената уписало на Одсек за хунгарологију Универзитета у Београду. Према информацијама представника оних који говоре мађарски, двојезична настава на српском и мађарском се обавља на Техничком факултету у Суботици и факултетима за образовање предшколских наставника у Новом Саду и Суботици. Осим тога, Академија уметности Универзитета у Новом Саду, Економски факултет и Грађевински факултет у Суботици нуде часове на мађарском. На мађарском се, такође, предаје на Учитељском факултету у Сомбору.

Ромски

125. На Школи за ромски језик и културу Универзитета у Новом Саду, 16 студената је 2006. године студирало ромски, ромску књижевност, историју и културу. На одсеку за медијске студије, изборни предмет Увод у ромски језик и културу студирало је 46 студената. Према представницима оних који говоре ромски, Српска академија науке и уметности има Комисију за проучавање живота и обичаја Рома. Наставнике ромског обучава Центар за интерактивну педагогију у Београду.

Румунски

126. Тренутно, 5 студената студира румунски на Одсеку за студије румунског Универзитета Нови Сад. На Одсек за румунски језик и књижевност Универзитета у Београду уписало се 18 студената. Двојезична настава на српском и румунском језику обавља се на факултетима за образовање предшколских наставника у Вршцу и Београду.

Русински

127. Тренутно, 6 студената студира русински на Одсеку за студије русинског на Универзитету у Новом Саду. Комитет експерата је обавештен од стране представника оних који говоре русински да се русински нуди на Учитељском факултету у Сомбору, али се ниједан студент није уписао од 2004. године.

Словачки

128. Тренутно, 10 студената студира словачки на Одсеку за славистику Универзитета у Београду. Словачки се, такође, учи на Одсеку за студије словачког Универзитета у Новом Саду, а на њему се предаје и на Учитељским факултетима у

Суботици и Бачком Петровцу. Осим тога, две трећине курсева на Учитељском факултету у Сомбору се предаје на словачком.

Украјински

129. Украјински је обавезан предмет на Одсеку за студије русинског језика Универзитета у Новом Саду и тренутно га студира 8 студената. Осим тога, 16 студената се уписало на Студијску групу за украјински језик и књижевност на Одсеку за славистику Универзитета у Београду.⁴⁵

130. Иако се ова обавеза сматра испуњеном за све језике, Комитет експерата подстиче српске органе да доставе информације о броју студената који студирају босански и хрватски као универзитетске предмете и предмете вишег образовања.

Образовање одраслих

- f) (iii) ако власти немају директног овлашћења у области образовања одраслих, да стимулишу или охрабре проучавање тих језика као предмета у оквиру образовања одраслих;**

Мађарски

131. Тренутно 68 људи похађа образовање одраслих на мађарском језику. Међутим, нејасно је у ком обиму српски органи поздрављају и/или подстичу понуду мађарског као предмета за образовање одраслих и наставак образовања.

Ромски

132. Као део пројекта „Функционално основно образовање одраслих Рома“, ромски са елементима националне културе учи се у 3 школе у Војводини. Пројекат помажу српски органи. Међутим, Комитет експерата није добио никакве информације о понуди ромског као предмета за одрасле и наставак образовања у централној Србији.

133. Комитет експерата нема информације у вези са спровођењем ове обавезе за албански, босански, бугарски, хрватски, румунски, русински, словачки и украјински.⁴⁶

134. Комитет експерата сматра ову обавезу делимично испуњеном за мађарски и ромски језик. Он, међутим, није у могућносит да донесе закључак о извршењу ове обавезе у вези са албанским, босанским, бугарским, хрватским, румунским, русинским, словачким и украјинским. Комитет експерата подстиче српске органе да наведу у следећем периодичном извештају које су мере предузели како би се промовисало образовање одраслих за језике Дела III.

- g) начине аранжмане који би обезбедили учење историје и културе која се тиче регионалних или мањинских језика;**

⁴⁵ Први периодични извештај, стр. 65, 168-171 (стр. 54, 153-156).

⁴⁶ Први периодични извештај, стр. 172 (стр. 157).

135. Закон о заштити права и слобода националних мањина предвиђа да наставни програми морају да садрже информације о историји и култури националних мањина (члан 13.7). Могућност да се регионални или мањински језик учи „са елементима националне културе“ обезбеђује спровођење ове обавезе за ученике који су за то заинтересовани. Међутим, нема информација за ученике који говоре већинским језиком о томе како се регионални или мањински језици одражавају на наставу историје и културе.⁴⁷

136. Комитет експерата сматра ову обавезу делимично испуњеном. Он подстиче српске органе да организују обезбеђење наставе историје и културе како се оне одражавају регионалним или мањинским језицима за све ученике у подручјима где се одговарајући језик говори.

Члан 9 – Судска овлашћења

Општа питања

137. Општински и окружни судови могу користити регионални или мањински језик у управним, кривичним и парничним поступцима ако њихова надлежност покрива најмање једну општину или један општински суд где је тај језик у службеној употреби.⁴⁸

138. С обзиром да *ромски и украјински* нису у службеној употреби ни у једној општини у Србији, члан 9 Повеље не може да се примењује за ове језике. Комитет експерата се у овом контексту позива на општа запажања која су дата у вези са изјавом Србије о територијалној примени Повеље (види 1.4.1) и подстиче српске органе да предузму неопходне мере како би се обезбедила примена члана 9 за ромски и украјински језик.

139. Комитет експерата примећује да је употреба регионалних или мањинских језика пред судским органима опала прошлих година. За ово постоје два основна разлога. Прво, они који говоре регионалним или мањинским језиком се ретко подстичу, а понекад чак и обесхрабрују, да користе своје језике. Друго, практичне препреке као што је мањак особља који говори регионални или мањински језик и финансијски проблеми, такође, имају улогу у томе.

140. Српски органи су свесни ових недостатака и предузели су мере да их размотре. У Војводини, покрајински органи организују семинаре о службеној употреби *мађарског и румунског* језика у административним и судским органима за правнике и особље. Планирају се семинари и за друге језике. Национални органи су почели да повећавају број судских преводилаца и тумача за *ромски* и број судија поротника који говоре ромски. Они су, такође, предложили да се планови за организацију и систематизацију послова неких судова ревидирају како би се у њих укључили и послови судских тумача, и да се знање одређеног регионалног или мањинског језика одреди као услов за добијање запослења на одређеним пословима, укључујући судске сараднике, службенике, службенике судског регистра, службенике судске евиденције и телефонисте.⁴⁹

⁴⁷ Први периодични извештај, стр. 172 (стр. 157).

⁴⁸ Први периодични извештај, стр. 44 (стр. 34).

⁴⁹ Први периодични извештај, стр. 187 (стр. 173).

141. Комитет експерата поздравља ове кораке и подстиче српске органе да их даље остварују. Осим тога, Комитет експерата је мишљења да судско особље треба да активно подстиче грађане да користе регионалне или мањинске језике у судовима, на пример, кроз обавештења и натписе на два или више језика у/на зградама судова и саопштењима за јавност или судским обрасцима.⁵⁰

Комитет експерата подстиче српске органе да активно обавештавају грађане о могућности употребе регионалног или мањинског језика у судовима.

Став 1

Земље чланице се обавезују, у односу на оне судске области у којима број становника који употребљавају регионалне или мањинске језике оправдава доле поменуте мере, у складу са ситуацијом са сваким од ових језика и под условом да судија не сматра да употреба олакшица предвиђених овим чланом може да омете ваљано спровођење поступка:

а) у кривичном поступку:

(ii) да окривљеном гарантују право да употребљава сопствени регионални или мањински језик; и/или

ако је неопходно, употребу тумача и преводилаца без икаквих трошкова за лица у питању.

142. Према Закону о кривичном поступку (члан 9), кривични поступак се води на језику који је у службеној употреби на суду. Када се ова одредба примењује за регионални или мањински језик, странке, сведоци и остала лица која учествују у поступку имају право да користе тај језик и да добијају судске позиве, решења и друга обавештења на том језику. Ако нека странка захтева, кривични поступак се води на српском језику, али је обезбеђено консекутивно превођење изјава оптуженог и превод докумената и писаних доказа. Трошкове превођења и тумачења сноси држава (члан 19)⁵¹. Поступак се може водити на региоанлном или мањинском језику само код првостепеног суда, док се поступак код другостепеног суда (жалбе) води на српском језику.

143. Према мишљењу представника говорника неколико регионалних или мањинских језика, судски органи не обавесте увек оптуженог о праву да користи његов/њен регионални или мањински језик већ аутоматски наведу у записнику да је странка изјавила да жели да се поступак води на српском. Странке се, такође, обесхрабрују да користе свој језик зато што судија мора да преведе записник и решења на српски.

Албански

⁵⁰ Види Трећи извештај Комитета експерата за Мађарску, став 107.

⁵¹ Први периодични извештај, стр. 176-178 (стр. 162-163).

144. У периоду између 2002. године и 2006. године⁵², оптужени су користили албански у два општинска суда.

Босански

145. Употреба босанског језика није забележена, делимично због чињенице да обезбеђење превођења није неопходно с обзиром на потпуно међусобно разумевање босанског и српског.

Бугарски

146. Бугарски је коришћен од стране оптужених у четири поступка у Општинском суду у Димитровграду.

Хрватски

147. Хрватски је коришћен од стране оптужених у Окружном суду у Суботици.

Мађарски

148. Мађарски је коришћен од стране оптужених у окружним судовима у Новом Саду, Зрењанину, Панчеву и Суботици. Упркос томе, Комитет експерата је добио притужбе од представника мађарских говорника да се, због недостатка активног подстицања, мађарски користи ретко, чак и када постоје судије које говоре мађарски.

Ромски

149. Комитет експерата је обавештен о једном случају где је оптужени користио ромски у Окружном суду у Врању.

Румунски

150. Румунски је коришћен од стране оптужених у окружним судовима у Ковачици (два поступка) и Белој Цркви (један поступак).

Русински

151. Комитет експерата није добио информације о практичној примени права да се русински користи у кривичним поступцима.

Словачки

152. Словачки је бар једном коришћен од стране оптуженог (Окружни суд у Ковачици).

Украјински

153. Комитет експерата није добио информације о употреби украјинског језика у општинским и окружним судовима.

⁵² Референтни период за све језике. У вези с овим видети Први периодични извештај, стр. 49, 70-74, 178-180 (стр. 38, 58-62, 163-165).

154. Комитет експерата сматра ову обавезу сасвим испуњеном за албански, босански, бугарски, хрватски, мађарски, румунски и словачки, иако изгледа да постоје практичне препреке у примени права на употребу ових језика. Комитет експерата подстиче српске органе да га обавесте о мерама које су предузете ради савлађивања ових практичних препрека. У вези са ромским, русинским и украјинским, Комитет експерата није у могућности да донесе закључак. Он подстиче српске органе да доставе информације о предузетим мерама ради гаранције права оптуженом на употребу његовог језика у пракси у следећем периодичном извештају.

- (iii) да обезбеде да захтев и доказ, без обзира на то да ли је у писаној или усменој форми, не буде сматран неприхватљивим само због тога што је формулисан на регионалном или мањинском језику; и/или**

ако је неопходно, употребу тумача и преводилаца без икаквих трошкова за лица у питању.

155. Закон о кривичном поступку предвиђа усмено и писано превођење изјава и доказа формулисаних на мањинском језику. У Војводини, органи морају да прихвате, као законите и важеће, захтеве, званична и друга документа формулисана на мањинском језику који је у службеној употреби на територији под јурисдикцијом датог органа (Одлука о ближем уређивању појединих питања службене употребе језика и писма националних мањина, члан 2). Када је реч о ромском и украјинском језику, Комитет експерата није добио одговарајуће информације.

156. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном за албански, босански, бугарски, хрватски, мађарски, румунски, русински и словачки и подстиче српске органе да доставе информације у вези са ромским и украјинским.

b) у грађанским парницама:

- (ii) да допусте, кад год странка треба да се појави лично пред судом, да може да користи сопствени регионални или мањински језик без икаквих додатних трошкова; и/или**

ако је неопходно, да се користе тумачи и преводиоци.

157. Закон о парничном поступку регулише поступање судова у парничним поступцима. У подручјима где је неки регионални или мањински језик у службеној употреби, парничне странке и други учесници у поступку имају право да употребљавају свој језик и писмо (члан 6). Када се поступак не води на мањинском језику, говорници могу тражити да се изјаве преводе на њихов језик и да се преведу документа поднета као докази. Суд сноси трошкове превођења на мањински језик (члан 99). Према периодичном извештају, судови увек обавесте парничне странке,

сведоке и остала лица да они имају право да у парничном поступку употребљавају мањински језик.

Босански

158. Употреба босанског језика није забележена, делимично због чињенице да обезбеђење превођења није неопходно с обзиром на потпуно међусобно разумевање босанског и српског.

Бугарски

159. У периоду између 2002. године и 2006. године⁵³, бугарски је употребљен у парничном поступку пред Општинским судом у Димитровграду.

Хрватски

160. Хрватски се користи у парничним поступцима Окружног суда у Суботици.

Мађарски

161. Мађарски се користи у парничним поступцима, на пример, у Окружном суду у Суботици и општинским судовима у Новом Саду, Бечеју и Темерину.

Румунски

162. Румунски се користи у парничним поступцима, на пример, у општинским судовима у Ковину, Ковачици, Панчеву и Белој Цркви.

Словачки

163. Словачки се користи у парничним поступцима.

164. Комитет експерата није добио информације у вези са практичним спровођењем ове обавезе за албански, босански, ромски, русински и украјински.

165. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном за босански, бугарски, хрватски, мађарски, румунски и словачки. Он подстиче српске органе да доставе информације у вези са албанским, ромским, русинским и украјинским.

с) у поступцима пред судовима који се тичу управних ствари:

- (ii) да допусте, кад год странка треба лично да се појави пред судом, да може да користи сопствени регионални или мањински језик без икаквих додатних трошкова; и/или**

ако је неопходно, да се користе тумачи и преводиоци.

166. Закон о управним споровима не регулише употребу језика у поступцима, али предвиђа да се одредбе Закона о парничном поступку примењују на питања у вези са поступцима у управним споровима (члан 59).⁵⁴

⁵³ Референтни период за све језике. Видети у вези с овим Први периодични извештај, стр. 183-185 (стр. 168-171).

167. Документа на албанском су коришћена у управним поступцима у периоду између 2002. године и 2006. године пред Окружним судом у Врању. Документа на регионалним или мањинским језицима су, такође, употребљавана у 8 управних поступака пред Окружним судом у Новом Саду, где су *мађарски, русински и словачки* у службеној употреби.⁵⁵ Међутим, нејасно је о ком се језику од ових језика радило, што омогућава Комитету експерата да донесе закључак о практичном извршењу ове обавезе за горе наведене језике. Осим тога, Комитет експерата нема на располагању информације у вези са босанским, бугарским, хрватским, ромским, румунским и украјинским. Такође је нејасно да ли се ови језици употребљавају усмено или у писаној форми.

168. Комитет експерата није у могућности да донесе закључак. Он подстиче српске органе да га у следећем периодичном извештају обавесте у стварној усменој употреби ових језика на рочиштима која се одржавају у управним споровима.

- d) *да предузму мере како би обезбедиле да примена поменутих подставова и било које неопходно коришћење преводилаца не изазива додатне трошкове заинтересованим лицима.***

169. Ова обавеза се односи на подставове i и iii ставова b и c у горњем тексту које Србија није ратификовала. Обе обавезе које је Србија изабрала, b.ii и c.ii, садрже право на употребу регионалног или мањинског језика без посебних трошкова. Према томе, она се не примењује.

Став 2

Државе чланице се обавезују:

- a) *да не доводе у питање ваљаност правних докумената само због тога што су донети на регионалном или мањинском језику; или***

170. Србија није навела, у свом инструменту ратификације, које подставове од а до с жели да примењује. Пошто ове одредбе представљају алтернативне могућности, Комитет експерата ће примењивати подстав а по службеној дужности.

171. Периодични извештај не даје посебне информације о овој обавези. Иако Комитет експерата нема назнаку да би српски органи порицали важност законских докумената усвојених у Србији искључиво због тога што су састављени на регионалном или мањинском језику, он ће и поред тога задржати свој закључак док не добије информације које се односе на ову обавезу у следећем периодичном извештају.

- b) *да не доводе у питање ваљаност правних докумената који су донети у оквиру државе само због тога што су начињени на регионалном или мањинском језику, или да обезбеде да се они могу употребити против заинтересованих трећих лица, која***

⁵⁴ Први периодични извештај, стр. 185 (стр. 171).

⁵⁵ Први периодични извештај, стр. 186 (стр. 172).

иначе не користе ове језике, под условом да им је садржај ових докумената стављен на увид од стране особа које се на њега позивају; или

- с) *да не поричу ваљаност правних докумената донетих између различитих страна само због тога што су начињени на регионалном или мањинском језику.*

Став 3

Земље чланице преузимају обавезу да се на регионалним или мањинским језицима нађу најзначајнији национални законодавни текстови, а посебно они који се тичу лица која користе ове језике, осим ако они до њих нису дошли на неки други начин.

172. Закон о заштити права и слобода националних мањина је доступан на свим регионалним и мањинским језицима. Штавише, водич за повратак избеглица који садржи важне законске текстове (Закон о личној карти, Закон о основним школама, Закон о средњим школама) је објављен на *албанском, мађарском и ромском*.⁵⁶ Устав из 2006. године је преведен на мађарски. Као последица претходног законодавства, неколико других националних законских текстова (нпр. Закон о извршавању казних мера) и прописа је доступно на *албанском, мађарском и румунском*. Када је реч о покрајинским законским текстовима, који се, такође, могу односити на кориснике регионалних или мањинских језика, Статут Аутономне Покрајине Војводина предвиђа да се одлуке и општа акта Скупштине, Извршног већа и покрајинских управних органа објављују упоредо у службеном листу на језицима у службеној употреби у Покрајини, наиме на *хрватском, мађарском, румунском, русинском, српском и словачком* (члан 46.3).

173. Комитет експерата примећује недостатак равнотеже у спровођењу садашњих обавеза за различите језике Дела III. Не постоји општа законска обавеза да најважнији национални законски текстови⁵⁷ буду доступни на регионалним или мањинским језицима, нити структурна политика у овој области. Недостатак преведених закона задржава развој регионалних или мањинских језика у правној области.

174. Комитет експерата сматра ову обавезу делимично испуњеном.

Комитет експерата подстиче српске органе да учине доступним, на регионалним и мањинским језицима, најважније националне законске текстове и оне који се посебно односе на кориснике ових језика, који ће бити идентификовани у сарадњи са говорницима.

Члан 10 – Управне власти и јавне службе

⁵⁶ Објављен је и на немачком језику (језик из Дела II).

⁵⁷ Први периодични извештај, стр. 187 (стр.173).

Општа питања

175. Слично ономе што је Комитет експерата приметио према члану 9, примена већине одредби члана 10 за *ромски и украјински језик* је немогућа, пошто ниједан од ова два језика није у службеној употреби на локалном нивоу. Комитет експерата због тога подстиче српске органе да предузму неопходне мере како би се осигурала примена члана 10 за ромски и украјински.

Став 1

У оквиру административних области државе, у којима број њених становника који користи регионалне или мањинске језике оправдава мере које су наведене у овом члану, у складу са ситуацијом са сваком од тих језика, државе чланице, колико је то год разумно могуће, преузимају следеће обавезе:

- а) (iv) да обезбеде да они који користе регионалне или мањинске језике могу да подносе усмене или писмене представке на овим језицима; или**

176. Србија није навела, у свом инструменту ратификације, које подставове а.iv и а.v жели да примењује. Пошто ове одредбе представљају алтернативне могућности, Комитет експерата ће примењивати подстав а.iv по службеној дужности.

177. Устав предвиђа да свако лице има право да употребљава свој језик у поступцима пред управним органима или јавним организацијама када се доносе одлуке о правима или обавезама тог лица (члан 199). Осим тога, лица која припадају националној мањини чије становништво чини, према последњем попису становништва, најмање 2% укупног становништва Србије, могу комуницирати са јавним органима на свом језику и имају право на одговор на том језику (Закон о заштити права и слобода националних мањина, члан 11.7). У додатним информацијама достављеним Комитету експерата, српски органи су упркос томе навели да се ова могућност уопште не искоришћава. Међутим, пошто је мађарска мањина једина мањина која испуњава праг од 2%, ово важи само за њих. Комитет експерата због тога примењује да нема општег правног основа за спровођење ове обавезе.

178. Када је реч о стању у пракси, Комитет експерата је обавештен да неки државни органи (нпр. војска, полиција, пасошки органи) редовно траже од грађана да достављају, о сопственом трошку, српски превод докумената која су доставили на регионалном или мањинском језику. Ово се односи, на пример, на државне органе који се налазе у општинама где је мађарски у службеној употреби: сведочанства о образовању, уговори о раду, лекарски извештаји, личне карте, крштенице из Мађарске). Осим тога, Републички фонд за пензионо и инвалидско осигурање и Републички фонд за пензионо и инвалидско осигурање за самосталне

делатности немају на располагању особље које говори румунски и русински.⁵⁸ Према српским органима, главни разлог ових недостатака је непостојање језички обученог особља. Влада Србије је због тога усвојила Закључак о мерама за повећање учешћа припадника националних мањина у органима државне управе. Комитет експерата поздравља ову одлуку. Даље, српски органи треба да подижу свест државних службеника у вези са правом да се усмени или писани захтеви подносе на регионалним или мањинским језицима (нпр. путем интерних циркулара).

179. Комитет експерата сматра ову обавезу формално испуњеном за мађарски и неиспуњеном за албански, босански, бугарски, хрватски, ромски, румунски, русински, словачки и украјински.

Комитет експерата подстиче српске органе да предузму неопходне законске и практичне мере да обезбеде да корисници регионалних и мањинских језика могу да подносе усмене или писане захтеве државним органима на овим језицима.

- a) (v) *да обезбеде да они који користе регионалне или мањинске језике могу пуноважно да подносе документе на овим језицима;*
- c) *да се омогући управним властима да израђују нацрте докумената на регионалним или мањинским језицима.*

180. Државни органи издају лична документа на регионалним или мањинским језицима (нпр. личне карте, здравствене књижице, дипломе).⁵⁹ Осим тога, бирачка места су доступна на регионалним или мањинским језицима који су у званичној употреби. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном. Упркос томе, он тражи од српских органа да доставе информације које се односе на остала документа у следећем периодичном извештају.

Став 2

По питању локалних и регионалних власти на чијој територији одређени број становника користи регионалне или мањинске језике а да је тај број такав да оправдава доле поменуте мере, државе чланице преузимају обавезу да одобре или охрабре:

- b) *могућност за оне који користе регионалне или мањинске језике да поднесу писмене или усмене представке на тим језицима;*

181. Закон о општем административном поступку предвиђа да се у подручјима где је мањински језик у службеној употреби, управни поступци, такође, воде на језику и на писму те мањине (члан 16). Штавише, Закон о службеној

⁵⁸ Први периодични извештај, стр. 77-78 (стр. 65-66).

⁵⁹ Први периодични извештај, стр. 44 (стр. 34).

употреби језика и писама предвиђа могућност да се захтеви подносе на мањинским језицима који су у службеној употреби (члан 3).⁶⁰

182. Према периодичном извештају, корисници албанског, хрватског, мађарског, румунског, русинског и словачког су доставили документа на овим језицима између 2002. године и 2006. године. Углавном, практичну примену права често спречава недостатак језички обученог квалификованог особља. На пример, само један локални службеник у Војводини зна ромски, а само два локална службеника говоре украјински. Где постоји мањак језички обученог особља, говорници регионалних или мањинских језика теже да се позивају на своје право. Покрајински органи решавају овај проблем тако што помажу општинама да побољшају језичке вештине особља и доступност двојезичним обрасцима и компјутерским програма. Међутим, финансирање ових мера је и даље незадовољно.⁶¹

183. Комитет експерата није добио информације у вези са босанским, бугарским, ромским и украјинским.

184. Комитет експерата сматра ову обавезу делимично испуњеном за албански, хрватски, мађарски, румунски, русински и словачки, а неиспуњеном за ромски и украјински. Он не може да донесе закључак за босански и бугарски. Комитет експерата подстиче српске органе да предузму практичне мере како би се корисницима регионалних или мањинских језика створила могућност да подносе усмене и писане захтеве на овим језицима. Осим тога, он моли српске органе да доставе информације у вези са применом ове обавезе на босански и бугарски у следећем периодичном извештају.

c) да регионалне власти објављују своја званична документа на одговарајућим регионалним или мањинским језицима;

185. Комитет експерата сматра органе Војводине „регионалним органима“ у смислу ове обавезе. Нејасно је како се ова одредба може примењивати на језике Дела III који се користе ван Војводине.

186. Статут Аутономне Покрајине предвиђа да се одлуке и општа акта Скупштине, Извршног већа и покрајинских управних органа објављују упоредо у службеном листу на службеним језицима у употреби Покрајине, наиме на хрватском, мађарском, румунском, русинском, српском и словачком (члан 46.3).⁶²

187. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном за мађарски, румунски, русински и словачки, делимично испуњеном за хрватски, а неиспуњеном за ромски (Војводина) и украјински. Он не може да донесе закључак за албански, босански, бугарски и ромски (централна Србија) и моли српске органе да појасне примену ове обавезе ван Војводине.

d) да локалне власти објављују свој званични документ на одговарајућим регионалним или мањинским језицима;

⁶⁰ Први периодични извештај, стр. 190 (стр. 176).

⁶¹ Први периодични извештај, стр. 83, 194 (стр. 69, 180).

⁶² Први периодични извештај, стр. 197 (стр. 183).

188. Локални органи су обавезни да објављују одлуке локалних скупштина у службеном гласнику на свим језицима дате општине.⁶³ У пракси, спровођење ове обавезе спречава чести недостатак одељења за превођење и финансијских средстава што има за последицу да се службени гласници објављују само на српском. Даље, нејасно је која се званична документа сем одлука локалних скупштина објављују на регионалним или мањинским језицима. Представници оних који говоре босански су обавестили Комитет експерата да се у општинама где је босански у службеној употреби документа локалних скупштина и службени гласник објављују на два језика, при чему се остала јавна документа углавном објављују на српском.

189. Комитет експерата сматра ову обавезу делимично испуњеном за албански, босански, бугарски, хрватски, мађарски, румунски, русински и словачки, а неиспуњеном за ромски и украјински.

Комитет експерата подстиче српске органе да предузму неопходне организационе мере да обезбеде да локални органи објављују своја званична документа и на релевантим регионалним или мањинским језицима.

g) употребу, ако је неопходно заједно са именом на званичном језику државе, традиционалних облика имена места на регионалним или мањинским језицима.

190. Према Закону о заштити права и слобода националних мањина, и у складу са Уставом (члан 79), општине са службеном употребом мањинског језика морају назначити деноминације јавних организација и географских карактеристика (називе општина, месних заједница, улица, тргова, других топонима) и на мањинском језику, према његовој традицији и ортографији (члан 11.5). Називе места одређују национални савети националних мањина, а затим се званично објављују. Комитет експерата сматра овај приступ, а посебно активно укључивање говорника, веома прикладним начином за усвајање традиционалних и исправних назива места на регионалним и мањинским језицима.

191. Међутим, на основу информација које је Комитет експерата добио од говорника регионалних или мањинских језика, изгледа да употреба усвојених назива у пракси још није задовољавајућа. Када се постављају нови знаци, органи не разматрају систематски званични назив места и улица на регионалном или мањинском језику, на пример на румунском. Осим тога, Комитет експерата је обавештен⁶⁴ да Пропис о обележавању насеља, улица и тргова предвиђа прелазни период од 10 година за постављање двојезичних и вишејезичних натписа, што је неоправдано дуг период. Уопштено, српски органи су, посебно у Војводини, свесни ових недостатака и повећали су број двојезичних и вишејезичних знакова последњих година. Комитет експерата то поздравља и подвлачи да је извршење ове обавезе једно од најједноставнијих, у практичном смислу, у односу на обавезе утврђене Повелом.⁶⁵

⁶³ Први периодични извештај, стр. 45-48, 198 (стр. 35-38, 184).

⁶⁴ Алтернативни извештај, стр. 19

⁶⁵ Види Други извештај Комитета експерата за Хрватску, став 154

Албански

192. Четири назива места су утврђена на албанском.⁶⁶ Комитет експерата је обавештен у току посете на лицу места да се они користе у пракси.

Босански

193. Два назива места су одређена на босанском. Међутим, представници говорника босанског су обавестили Комитет експерата да се називи места на босанском једино користе у Тутину. Зграда општине у Новом Пазару има двојезичан знак.

Бугарски

194. Комитет експерата нема информације о означавању званичних назива места на бугарском. Упркос томе, изгледа да се називи неких места званично употребљавају на бугарском у Димитровграду и Босилеграду, али да се представници говорника бугарског и локални органи не слажу у вези са писањем неких назива.

Хрватски

195. Комитет експерата нема информације о означавању званичних назива места на хрватском. Даље, он је примио притужбе од представника говорника да се називи места на хрватском не користе у месној заједници Нови Сланкамен (општина Инђија), иако је хрватски језик традиционално веома присутан у том месту.

Мађарски

196. Називи места у 28 општина и њиховим месним заједницама су обележени на мађарском. Међутим, неке општине не користе ове називе у пракси, на пример Ковачица.

Ромски

197. Називи места на ромском се не користе званично у Србији. С обзиром да је за израду традиционалних назива места потребно време и одређена стална територијална језичка основа, нејасно је да ли ће називи места на ромском икада постојати.

Румунски

198. Називи 38 места су обележени на румунском. Према мишљењу представника говорника, неколико општина не користе ове називе места у пракси, на пример, у општини Ковин.

Русински

199. Називи 27 места су обележени на русинском. Према мишљењу представника говорника, сви они се не користе у пракси.

⁶⁶ Види у вези с овим Први периодични извештај, стр. 198-215 (184-200).

Словачки

200. Називи 30 места су обележени на словачком, али се сви називи не користе у пракси.

Украјински

201. У Србији не постоје називи места на украјинском у службеној употреби.

202. Комитет експерата сматра ову обавезу делимично испуњеном за албански, босански, бугарски, хрватски, мађарски, румунски, русински и словачки. Он подстиче српске органе да обележавају, у сарадњи са говорницима, традиционалне и исправне облике назива места на бугарском и хрватском и да предузму кораке да обезбеде да се званично обележени називи места на регионалном и мањинском језику користе у пракси. Када је реч о ромском и украјинском, Комитет експерата тренутно није у могућности да извуче закључак и подстиче српске органе да појасне да ли називи места постоје на ромском и украјинском, што је у оквиру ове обавезе.

Став 3

Што се тиче јавних служби које обезбеђују управне власти или лица која делују у њихово име, државе чланице предузимају, у оквиру територије на којој се регионални или мањински језици користе, у сагласности са ситуацијом сваког језика и колико је то разумно могуће:

- с) да омогуће онима који користе регионалне или мањинске језике да поднесу захтев на овим језицима.***

203. Закон о јавним службама не садржи изричиту одредбу која би корисницима регионалних или мањинских језика омогућила да подносе захтеве на тим језицима. Он се пре позива на Закон о општем управном поступку и Закон о службеној употреби језика и писама. У општинама где су мањински језици у службеној употреби, јавне службе (нпр. комуналне службе, испоручиоци електричне енергије и гаса, поштанске и телекомуникационе службе) користе фактуре, уверења и обавештења на вишејезичним обрасцима (српски и један или више мањинских језика).⁶⁷

204. Периодични извештај не даје информације специфичне за поједине језике о практичном спровођењу постојеће обавезе. Када је реч о локалним филијалама националних јавних служби (нпр. Електропривреде Србије, поште, железнице), Комитет експерата је добио информације према којима је ретко могуће да они делотворно поднесу неки захтев на регионалном или мањинском језику.

⁶⁷ Први периодични извештај, стр. 216 (стр. 201).

205. Како би се Комитету експерата омогућило да о овоме донесу одређени закључак, потребне су му конкретније и за језик специфичније информације, па позива српске органе да о овоме поднесу извештај у следећем периодичном извештају.

Став 4

У намери да се остваре одредбе садржане у ставовима 1, 2. и 3. државе чланице преузимају једну или више од следећих обавеза:

- с) удовољавање, колико је то могуће, захтевима запослених у јавним службама који познају неки регионални или мањински језик да буду ангажовани на територијама на којима се ови језици користе.*

206. Локални и регионални органи који у службеној употреби користе мањински језик сматрају знање таквог језика критеријумом подобности за одређене послове и утврђују језичке вештине сходно томе. Међутим, Комитет експерата нема информације о томе како се ови органи баве захтевима запослених у јавним службама који знају неки регионални или мањински језик који ће бити одређен на територији на којој се тај језик користи.

207. Комитет експерата није у могућности да донесе закључак о испуњењу ове обавезе и позива српске органе да обезбеде посебне информације у следећем периодичном извештају.

Став 5

Државе чланице преузимају обавезу да допусте употребу и усвајање породичних имена на регионалним или мањинским језицима, на захтев оних који су заинтересовани.

208. Устав гарантује употребу или усвајање презимена на мањинском језику (члан 79). Одређеније, Закон о заштити права и слобода националних мањина предвиђа да лица која припадају националним мањинама могу слободно изабрати имена своје деце и захтевати да се та имена пишу у јавним документима, званичној евиденцији и када се прикупљају лични подаци онако како се пишу на дотичном језику (члан 9.1). Ово се посебно односи на уношење података у матичне књиге рођених (Закон о породици, члан 344). Закон о личној карти предвиђа да се имена уносе у личне карте у облику који је коришћен у матичној књизи.⁶⁸ Ако се главно уношење имена неког лица које припада националној мањини у матичној књизи рођених обави само на српском језику, матичар ће тој особи скренути пажњу на ову чињеницу тако да он/она може да покрене управни поступак да промени своје име или да дода своје име у оригиналном облику.

209. Према доступним информацијама, *хрватски, мађарски, румунски, русински и словачки* се користе у матичним књигама рођених и на личним картама.

⁶⁸ Први периодични извештај, стр. 217 (стр. 202).

Осим тога, промене имена затражили су они који говоре *хрватски, мађарски и румунски*.⁶⁹ Комитету експерата, међутим, недостају релевантне информације у вези са албанским, босанским, бугарским, ромским и украјинским.

210. Осим тога, Комитет експерата је обавештен од стране говорника регионалних или мањинских језика да нема двојезичних образаца за матичне књиге рођених и личне карте на неколико језика. Ово изгледа због чињенице да Закон о матичним књигама и Уредба о вођењу матичних књига и врстама матичних књига не регулише употребу језика и могућност издавања двојезичних образаца. У пракси, државни органи траже да се подаци у матичне књиге рођених уносе ћириличним писмом, уз могућу толеранцију и додатно уношење података на регионалном или мањинском језику. Документа (нпр. личне карте, возачке дозволе) издата на основу тих уверења често не садрже додатни облик. Као последицу ових законских и практичних недостака, говорници регионалних или мањинских језика ретко се позивају на своје право да се презимена уносе у званичну евиденцију. Комитет експерата сматра да законску основу за употребу презимена у званичној евиденцији и могућност издавања двојезичних образаца треба разјаснити.

Када је реч о бугарском, русинском и словачком, Комитет експерата је примио притужбе од представника говорника да се суфикси женских имена на овим језицима не уносе у лична документа. У току посете на лицу места, Комитет експерата је добио информације о погрешном писању имена на албанском и румунском и одбијању употребе имена на бугарском. Комитет експерата, који је добио сличне притужбе од корисника језика Дела II, потврђује да практичне потешкоће (нпр. нема прилагођеног софтвера) могу да отежају употребу имена у личним документима. Упркос томе он сматра да је исправна употреба имена основни аспект заштите региоанлних или мањинских језика што директно погађа њихове говорнике. Због тога је неопходно да се подигне свест одговорних државних службеника (нпр. путем интерних циркулара) да се имена на регионалним и мањинским језицима морају уносити у лична документа у складу са традицијом и ортографијом језика о којима је реч.⁷⁰

211. По мишљењу Комитета експерата, законски оквир је задовољавајући. Међутим, Комитет експерата је добио веома ограничене информације које се односе на практичну примену законодавног оквира. Он сматра да је ова обавеза формално испуњена и моли органе да доставе даље информације у следећем периодичном извештају.

Члан 11 – Средства јавног информисања

Прелиминарна примедба

212. Комитет експерата је недавно одлучио да размотри свој приступ у вези са чланом 11.1 b и чланом 11.1 c узимајући у обзир развој догађаја у области медија који емитују програме, који су се десили од када је Повеља усвојена 1992. године. Традиционална разлика између монолитног „јавног сервиса за емитовање програма“ и приватних сервиса за емитовање програма је ослабила. До сада,

⁶⁹ Први периодични извештај, стр. 218

⁷⁰ Види Први и Други извештај Комитета експерата за Норвешку, ставови 79/129.

постоји неколико категорија тела за које се може рећи да обављају „задатке јавног сервиса“ у мањем или већем обиму. Неки су у државном власништву и под управом државе, други су у приватном власништву или су заједничке фирме. Неки су ближи добровољном сектору. Даље, сада постоји много већа разноврсност у начинима и платформама пружања услуга (дигитална телевизија и радио, Интернет преноси итд.). Заједно, овај развој догађа захтева флексибилније тумачење члана 11.1 b и c, посебно како се не би искључио јавни сервис из његовог делокруга.⁷¹

213. Србија је ратификовала и јавно и приватно емитовање програма. С обзиром на нови приступ о коме је реч у горњем тексту, Комитет експерата је одлучио да у овом извештају да једну свеобухватну оцену обавеза a.iii, b.ii и c.ii (види ставове 214 – 244). Информације у вези са разним обавезама се и поред тога представљају према свакој обавези.

Став 1

Државе чланице преузимају обавезу да за оне који користе регионалне или мањинске језике на територији на којој се ови језици говоре, у складу са ситуацијом сваког од језика, до степена до којег јавне власти, директно или индиректно, имају надлежност, моћ или играју одговарајућу улогу у овој области, и поштујући принцип независности и аутономности средстава јавног информисања:

а) у смислу у ком радио и телевизија остварују улогу јавне службе:

(iii) омогуће одговарајуће одредбе захваљујући којима би приказивачи програма понудили садржаје на регионалним или мањинским језицима;

214. Сходно Уставу, лица која припадају националним мањинама имају право на благовремене информације на својим језицима (члан 79). Радио и телевизијски преноси су регулисани Законом о радиодифузији, који предвиђа постојање националног и покрајинског јавног сервиса (члан 76). Он, такође, обавезује јавне сервисе за емитовање програма да уређују и емитују програме за националне мањине (члан 78). Ово емитовање финансирају национални, покрајински и локални органи.⁷²

215. Србија приватизује локалне установе које емитују телевизијске и радио програме. Иако приватно емитовање програма игра важну улогу за обезбеђење програма на регионалним или мањинским језицима, посебно у централној Србији, српски органи нису предузели никакве регулативне мере да емитовање о коме је реч настави да обезбеђује програме на одговарајући начин на регионалним или мањинским језицима. Комитет експерата примећује да ово може имати озбиљне реперкусије на будуће стање ових програма.

⁷¹ Види Трећи извештај Комитета експерата за Немачку, став 17; Други извештај Комитета експерата за Аустрију, став 150.

⁷² Први периодични извештај, стр. 221-222 (стр. 206-207).

Комитет експерата подстиче српске органе да осигурају да приватизација локалних установа за емитовање програма не утиче негативно на понуду програма на регионалним или мањинским језицима.

216. У Војводини, радио и телевизијски програми на регионалним или мањинским језицима се емитују у ударно време и покривају разне жанрове као што су вести, култура, образовање и забава. Представници говорника су истакли да је квалитет звука радио програма на *босанском, ромском, румунском, русинском, словачком и украјинском* лош. Изгледа да исти проблем постоји када је реч о телевизијским програмима на *мађарском, босанском, румунском, русинском и словачком*. Јавно емитовање програма на регионалним или мањинским језицима је генерално погођено недостатком финансијских средстава, квалификованих новинара и савремене опреме. Комитет експерата позива српске органе да дају коментар ових аспеката у следећем периодичном извештају.

Албански

217. Један јавни телевизијски канал емитује програм на албанском. Постоји и јавна радио станица која емитује програм у потпуности на албанском језику (24 сата дневно).⁷³

Босански

218. Две јавне радио станице емитују програм на босанском (отприлике 2,5 сата дневно).⁷⁴ Комитет експерата није обавештен да постоји телевизијски програм на босанском језику.

Бугарски

219. Један јавни телевизијски канал емитује програм на бугарском. Осим тога, 4 јавне радио станице емитују програм до 6 сати сваког дана на бугарском.

Хрватски

220. Два јавна телевизијска канала емитују програме на хрватском (30 минута сваке две недеље и 30 минута сваке недеље). Даље, две јавне радио станице емитују програме на хрватском (2 сата дневно и 30 минута недељно).

Мађарски

221. Три јавна телевизијска канала и 19 јавних радио станица емитују програме на мађарском. Док Радио Нови Сад и Радио Суботица емитују програме 24 сата дневно на мађарском, дужина програма других (локалних) радио станица варира између 15 минута и 17 сати дневно.⁷⁵ Телевизијске програме на мађарском

⁷³ У вези са чланом 11, Комитет експерата је користио, поред званичних података и алтернативног извештаја, следећу публикацију Фонда за отворено друштво: „Право на информисање на језицима мањина у Србији“, Београд 2007. Подаци који се налазе у овим извештајима варирају у одређеној мери.

⁷⁴ Први периодични извештај, стр. 223 (стр. 208).

⁷⁵ Први периодични извештај, стр. 224-227 (стр. 209-212)

понавља Радио ТВ Нови Сад (3 сата недељно). Радио програми се понављају мање често. Комитет експерата је обавештен од стране представника говорника мађарског да је време емитовања програма на мађарском драматично смањено од 1990. године.

Ромски

222. Време емитовања програма на ромском је недавно значајно повећано. Пет јавних телевизијских канала емитује програме на ромском (до 4 сата дневно). Осим тога, 11 јавних радио станица емитује програме на ромском. Сервис за емитовање програма Војводине емитује дневне програме на ТВ Нови Сад (1,5 сати) и Радио Нови Сад (2,5 сати) и има одељење за ромски са 6 запослених. У Суботици, локални органи финансирају програм на ромском (60 минута, 4 пута месечно). Када је реч о централној Србији, локални радио Димитровград емитује дневни програм на ромском. Комитет експерата поздравља напоре које предузимају српски органи како би се обезбедило емитовање програма на ромском.

Румунски

223. Три јавна телевизијска канала емитују програме на румунском (до 5,5 сати недељно). Осим тога, 7 јавних радио станица емитује програме на румунском (до 5 сати дневно). Комитет експерата је обавештен од стране представника оних који говоре румунски да телевизијске програме на румунском не може да гледа скоро две трећине оних који говоре румунским у јжном Банату.

Русински

224. Два јавна телевизијска канала емитују програме на русинском (до 5,5 сати недељно). Осим тога, 5 јавних радио станица емитује програме на русинском (до 4 сата дневно). Јавни телевизијски канала ТВ Нови Сад емитује дневни програм на русинском (40 минута). Комитет експерата је обавештен од стране представника оних који говоре русински да телевизијски и радио програми на русинском не могу да досегну подручја где се русински користи.

Словачки

225. Три јавна телевизијска канала емитују програме на словачком (до 2 сата дневно). Осим тога, 8 јавних радио станица емитује програме на словачком (до 24 сата дневно).

Украјински

226. Јавни телевизијски канал ТВ Нови Сад емитује програме на украјинском (30 минута сваке две недеље). Осим тога, Радио Нови Сад емитује програме на украјинском (6 сати недељно).

- b) (ii) *охрабре или олакшају редовно емитовање радио програма на регионалним или мањинским језицима;***

Албански

227. Три приватне радио станице емитују програме на албанском (24 сата дневно).

Босански

228. Две приватне радио станице емитују програме на босанском (5 и 12 сати дневно).

Бугарски

229. Једна приватна радио станица емитују програме на бугарском. Међутим, Комитет експерата нема информације у вези са дужином програма.

Мађарски

230. Две приватне радио станице емитују програме на мађарском и још 8 приватних радио станица има програме на мађарском језику.

Ромски

231. Четири приватне радио станице емитују програме искључиво на ромском и још 11 приватних радио станица има програме на ромском језику (до 17 сати дневно).

Румунски

232. Две приватне радио станице емитују програме искључиво на румунском и још 3 приватних радио станица имају програме на румунском језику (до 4 сата дневно).

Русински

233. Две приватне радио станице емитују програме на русинском (30 минута недељно свака).

Словачки

234. Шест приватних радио станица емитују програме на словачком (до 3 сата недељно).

235. Не постоје приватни радио канали који емитују програме на хрватском и украјинском.

- е) (ii) охрабре или олакшају редовно емитовање телевизијског програма на регионалним или мањинским језицима;**

Албански

236. Два приватна телевизијска канала емитују програм на албанском језику (24 сата и 15 сати дневно).

Хрватски

237. Један приватни телевизијски канал емитују програм на хрватском језику (2 сата недељно). Комитет експерата сматра да је програм прекратак.

Мађарски

238. Четири приватна телевизијска канала емитују програм на мађарском језику. Осим тог 7 кабловских телевизијских мрежа емитује програме на мађарском језику.

Ромски

239. Пет приватних телевизијских канала емитује програме на ромском језику (30 минута недељно).

Румунски

240. Један приватни телевизијски канал (ТВ Банат) емитују програм на румунском језику (0,5 сати недељно).

Русински

241. Два приватна телевизијска канала емитују програм на русинском (30 минута недељно).

Словачки

242. Три приватна телевизијска канала емитују програм на словачком. Један од њих (ТВ Петровац) емитује програм искључиво на словачком.

243. Не постоје приватни телевизијски канали који емитују програме на босанском, бугарском и украјинском.

Општи закључци у вези са медијима за емитовање програма

244. Укупна понуда емитовања програма на регионалним или мањинским језицима у Србији, посебно у Војводини, је импресивна. Информације нису довољно одређене да би се стекла комплетна слика у централној Србији. Комитет експерата је и поред тога у могућности да донесе закључак за ове обавезе. Он смтра обавезу према а.iii, b.ii и с.ii, гледано заједно, испуњеном. Комитет експерата би поздравио у следећем периодичном извештају више конкретних информација у вези са стањем у централној Србији.

d) *охрабре или олакшају производњу и дистрибуцију аудио или аудиовизуелних радова на регионалним или мањинским језицима;*

245. Комитет експерата није добио информације у вези са плановима финансирања за промовисање производње и дистрибуције аудио и аудиовизуелних радова на регионалним или мањинским језицима и о обиму финансирања. Због тога он није у могућности да да комплетну процену извршења ове обавезе. Оцена се због тога првенствено заснива на информацијама о подршци која је дата за појединачне пројекте. Комитет експерата подстиче српске органе да дају обухватније информације у вези са средствима у следећем периодичном извештају.

Босански

246. Према периодичном извештају⁷⁶, српски органи су подржали website Националног савета бошњачке националне мањине. Међутим, изгледа да се ова мера односи на свеукупну подршку за савете националних мањина, а да није посебна мера у складу са постојећом обавезом.

Бугарски

247. Српски органи су, између осталог, подржали производњу телевизијских програма на бугарском.

Хрватски

248. Српски органи су подржали производњу телевизијских програма на хрватском.

Мађарски

249. Српски органи су, између осталог, подржали производњу телевизијских програма, израду website и производњу ЦД-а и видео материјала на мађарском.

Ромски

250. Српски органи су подржали производњу радио програма и израду website на ромском језику.

Румунски

251. Српски органи су подржали производњу 1 ЦД на румунском. С обзиром на број оних који говоре румунским, ова мера није довољна.

Русински

252. Српски органи су подржали производњу радио програма на русинском језику.

Словачки

253. Српски органи су подржали производњу неколико ЦД-а и аудио касета на словачком. С обзиром на величину словачке групе, ове мере изгледају недовољне.

254. Периодични извештај не садржи информације о мерама које су предузели српски органи да би подстицали и/или олакшали производњу и дистрибуцију аудио и аудиовизуелних радова на албанском и украјинском језику.

255. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном за бугарски, хрватски, мађарски, ромски и русински. Због недовољних информација добијених у вези са албанским, босанским, румунским, словачким и украјинским, Комитет експерата није у могућности да донесе закључак и подстиче српске органе да обезбеде више информација у следећем периодичном извештају.

- е) (i) ***охрабре или олакшају стварање и очување макар једних новина на регионалним или мањинским језицима; или***

⁷⁶ У вези с овим видети Први периодични извештај, стр. 241-244 (стр. 230-233).

256. У складу са Законом о јавном информисању, публикације на регионалним или мањинским језицима од српских органа добијају редовну помоћ (30-100%). Ове публикације су, поред 1 дневног листа на мађарском, недељни, двонедељни и месечни часописи који су у власништву и које финансирају савети националних мањина.⁷⁷

Албански

257. Српски органи помажу недељник (у тиражу од 3.000 примерака), месечни часопис за децу, један часопис и 2 школске новине на албанском.

Босански

258. Српски органи помажу 4 месечне публикације и тромесечни часопис (у тиражу од 500 – 5.000 примерака) на босанском, који покрива разне жанрове (вести, културу, социјална питања, теме за децу).

Бугарски

259. Српски органи помажу недељник, часопис за децу и часопис из културе који излази свака два месеца на бугарском језику (у тиражу од 800 – 2.000 примерака).

Хрватски

260. Српски органи помажу недељне новине и додаток за децу на хрватском језику (у тиражу од 1.500 примерака). Осим тога, постоје и месечне, двомесечне и тромесечне публикације на хрватском (у тиражу од 300 – 900 примерака). Ове публикације покривају разне жанрове (вести, културу, науку, социјална питања).

Мађарски

261. На мађарском постоје дневни лист (Magyar Szó), 6 недељних часописа, 8 месечних и 4 тромесечне публикације. Осим тога, још једна публикација се објављује свака 2 месеца и још једна свака 4 месеца. Дванаест публикација добија додатке од српских органа. Новине покривају разне жанрове (вести, културу, образовање, социјалне и општинске послове) и обрађују разне групе (децу, породице, младе, пољопривреднике). Комитету експерата је, међутим, скренута пажња да се број читалаца часописа за децу смањује због демографских промена.

Ромски

262. Постоје публикације које излазе сваке две недеље и месечно (породични) на ромском језику (у тиражу од 1.500 примерака свака). Српски органи помажу обе ове публикације.

Румунски

263. Српски органи помажу недељник и 3 месечне публикације на румунском (у тиражу од 650 – 3.000 примерака). Осим тога, још 3 публикације се објављују у нередовним интервалима. Новине покривају разне жанрове (вести,

⁷⁷ У вези с овим види Први периодични извештај, стр. 244-256 (стр. 230-247).

културу, верска питања) и обрађују децу, младе и одрасле. Представници оних који говоре румунски обавестили су Комитет експерата о проблемима са финансирањем часописа за децу *Bucuria copiilor*, часописа за младе *Tineretea* и часописа за културу *Lumina*.

Русински

264. Српски органи помажу недељник и 3 месечне публикације на русинском (у тиражу од 1.000 – 1.300 примерака). Још 2 тромесечне и једна годишња публикација се објављују на русинском. Ове публикације покривају различите жанрове (вести, културу, верска питања) и обрађују теме за децу, младе и одрасле.

Словачки

265. Српски органи помажу недељник, двонедељник и 2 месечне публикације на словачком (у тиражу од 1.600 – 4.600 примерака). Још 2 месечне и једна тромесечна публикација се објављују на словачком. Ове публикације покривају вести, културу и верска питања и обрађују теме за децу, младе и одрасле.

Украјински

266. Српски органи помажу месечну публикацију и тромесечни часопис на украјинском. Међутим, периодичн извештај указује само на тираж тромесечног часописа из културе (у 500 примерака). Објављују се још 2 месечне и 1 тромесечна публикација.

267. Уобичајено је да се новине морају објављивати најмање недељно. То је случај са новинама на свим језицима сем босанског, ромског и украјинског. На босанском постоје 4 месечна и један тромесечни часопис, а на ромском постоји двонедељни и месечни часопис, а сви добијају помоћ од државних органа. На украјинском постоје три месечне и две тромесечне публикације, једна месечна и једна тромесечна које добијају јавну подршку. На основу конкретних околности, посебно броја публикација које се помажу, Комитет експерата сматра да ово представља испуњење обавезе за ове језике. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном.

- f) (ii) ***примене постојеће мере финансијске подршке и на аудиовизуелну продукцију на регионалним или мањинским језицима;***

268. Годишња такмичења се одржавају ради суфинансирања медија и програма на регионалним или мањинским језицима, која такође покривају и аудиовизуелне продукције.⁷⁸ Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном.

Став 2

⁷⁸ Први периодични извештај, стр. 256 (стр. 247).

Државе чланице преузимају обавезу да гарантују слободу директног пријема радио и телевизијског програма из суседних земаља, на језику који је исти или сличан регионалном или мањинском језику, као и да се не супротстављају ремитовању радио и телевизијских програма из суседних земаља на овом језику. Они се, поред тога, залажу да осигурају да се неће постављати никаква ограничења праву на слободу изражавања и слободну циркулацију информација у оквиру писане штампе на језику који је исти или сличан регионалном или мањинском језику. Уживање ових слобода, пошто собом носи одговарајуће дужности и одговорности, може да буде подвргнуто таквим формалностима, условљавањима, ограничавањима или казнама које су прописане законом и које су нужне у демократском друштву, у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне сигурности, ради спречавања нереда или злочина, ради заштите здравља и морала, ради заштите угледа или ради заштите информација које су примљене у поверењу, или за одржавање ауторитета и непристрасности судства.

269. У складу са Уставом, лица која припадају националним мањинама имају право да изражавају, примају, преносе и размењују информације (члан 79) као и на несметане везе и сарадњу са својим земљацима у иностранству (члан 80.3). Ове гаранције су предвиђене Законом о јавном информисању (члан 1.2, 15).⁷⁹

270. Комитет експерата није упознат са препрекама у директном пријему програма из суседних земаља, нити у преносу тих емисија. Телевизијски програми на албанском, босанском, бугарском, хрватском, мађарском и словачком се поново емитују у подручјима Србије где се ови језици користе. Осим тога, у Србији се могу добити новине у одређеном броју на мањинским језицима.

271. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном.

Став 3

Државе чланице преузимају обавезу да обезбеде да интереси корисника регионалних или мањинских језика буду представљени и узети у обзир тако што се могу стварати одговарајућа тела која би била у складу са законом и одговорностима које постоје када се гарантује слобода и плурализам медија.

272. Статут Јавног сервиса Србије за емитовање програма предвиђа да Програмски одбор има обавезу да разматра мишљења и препоруке савета националних мањина у вези са програмима на мањинским језицима (члан 38). Комитет експерата није добио информације о томе како се интереси корисника регионалних или мањинских језика узимају у обзир, нити има информације о постојању неких одговарајућих система или процеса који осигуравају да Програмски одбор⁸⁰ заиста узима у обзир интересе говорника регионалних или мањинских језика.

273. Представници говорника регионалних или мањинских језика обавестили су Комитет експерата да у Управном одбору и Програмском одбору

⁷⁹ У вези с овим видети Први периодични извештај, стр. 256-259 (стр. 247-256).

⁸⁰ Види Други извештај Комитета експерата за Хрватску, став 180

Радио ТВ Нови Сад нема представника мањина, иако су национални савети националних мањина истакли заједничке кандидате. Даље, изгледа да ни у Управном одбору Јавног сервиса Србије за емитовање програма нема представника мањина.⁸¹

274. Комитет експерата подстиче српске органе да доставе детаљне информације о томе како програмски одбори узимају у обзир интересе корисника регионалних или мањинских језика.

Члан 12 – Културне активности и погодности

Став 1

Што се тиче културних активности и олакшица, посебно библиотека, видеотека, културних центара, музеја, архива, академија, позоришта или биоскопа, као и литерарних радова или филмске продукције, различитих облика културног изражавања, фестивала и културне индустрије, укључујући и употребу нових технологија, државе чланице преузимају обавезу да унутар територије на којој се ови језици користе, и до степена до кој су јавне власти за то надлежне, имају овлашћења или играју одговарајућу улогу:

- a) *да охрабре видове изражавања и иницијативе специфичне за регионалне или мањинске језике и да омогуће различите начине приступа уметничким делима произведеним на овим језицима;*

275. Комитет експерата примећује да је свеопште стање културних активности и могућности у вези са регионалним или мањинским језицима добро. Проблеми постоје у вези са недостатком предвидиве и довољне финансијске помоћи културним активностима (нпр. Фестивал румунске музике и фолклора и Позоришни дани Румуна) и могућностима (нпр. културна и уметничка друштва мањина). Даље, недостатак квалификованог особља има негативне реперкусије на функционисање културних објеката, посебно локалних библиотека и позоришта која изводе представе на *румунском, русинском и словачком*.

Албански

276. Српски органи обезбеђују финансијску помоћ за 3 библиотеке како би се омогућила набавка књига на албанском. Они, такође, помажу аматерским позориштима и културним догађајима где се користи албански језик.⁸² Међутим, не постоји професионално позориште где се представе играју на албанском језику.

Босански

277. Српски органи обезбеђују финансијску помоћ за 3 библиотеке како би се омогућила набавка књига на босанском. Они, такође, помажу аматерским позориштима и културним догађајима где се користи босански језик.

⁸¹ Први периодични извештај, стр. 259 (стр. 250); Алтернативни извештај, стр. 59-60

⁸² У вези с овим види Први периодични извештај, стр. 261-308 (стр. 253-298).

Бугарски

278. Српски органи обезбеђују финансијску помоћ за 3 библиотеке како би се омогућила набавка и издавање књига на бугарском. Они, такође, помажу једно позориште, позоришни фестивал и галерије (двојезични центри) где се користи бугарски језик. Према мишљењу представника говорника бугарског језика, број културних активности на бугарском језику се повећао последњих година.

Хрватски

279. Српски органи обезбеђују финансијску помоћ за локалне библиотеке (Градска библиотека и Хрватски читалачки центар у Суботици) како би се омогућила набавка и издавање књига на хрватском. Они, такође, помажу употребу хрватског у културним центрима, Градском музеју у Суботици, 2 аматерска позоришта, издавачке куће и културне догађаје. Представници говорника хрватског, међутим, критикују недостатак професионалног позоришта у коме би се представе играле на хрватском.

Мађарски

280. Српски органи обезбеђују финансијску помоћ за 28 локалних библиотека како би се омогућила набавка и издавање књига на мађарском. Ове библиотеке имају укупно више од 500.000 књига на мађарском на располагању. Органи, такође, помажу употребу мађарског у културним центрима, музејима (нпр. Градском музеју у Суботици), галеријама (нпр. у каталозима), 4 професионална позоришта, 30 аматерских позоришта, позоришне фестивале, издавачке куће и културне догађаје.

Ромски

281. Српски органи обезбеђују финансијску помоћ за 4 локалне библиотеке како би се омогућила набавка књига на ромском. Они, такође, помажу 3 аматерска позоришта, велики број позоришних фестивала, објављивање књига (укључујући и граматичку ромског језика) и културне фестивале где се користи ромски.

Румунски

282. Српски органи обезбеђују финансијску помоћ за 8 локалних библиотека како би се омогућила набавка и издавање књига на румунском. Они, такође, помажу употребу румунског у културним центрима, Позоришном музеју Новог Сада, Румунском националном позориште, 12 аматерских позоришта, позоришне фестивале, издавачке куће и културне догађаје.

Русински

283. Српски органи обезбеђују финансијску помоћ за 6 локалних библиотека како би се омогућила набавка и издавање књига на русинском. Они, такође, помажу Русинско национално позориште, 15 аматерских позоришта, позоришне фестивале, издавачке куће и културне догађаје где се русински користи.

Словачки

284. Српски органи обезбеђују финансијску помоћ за 12 локалних библиотека како би се омогућила набавка и издавање књига на словачком. Они, такође, помажу употребу словачког у културним центрима, Позоришном музеју Новог Сада, једну галерију, једно професионално позориште, 20 аматерских позоришта, издавачке куће и културне догађаје.

Украјински

285. Српски органи помажу употребу украјинског у аматерским позориштима.

286. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном.

- b) *да подстакну различита средства путем којих би дела сачињена на регионалним или мањинским језицима постала доступна, помагањем и развојем превођења, надсинхронизације и титлованих превода;***

287. Комитет експерата није добио информације о спровођењу ове обавезе, па позива српске органе да поднесу извештај о томе у следећем периодичном извештају.

- c) *да унапреде приступ регионалних или мањинских језика радовима произведеним на другим језицима, развојем превода, надсинхронизације и титлованих превода;***

288. Српски органи су помогли преводе књига на *мађарски, ромски, румунски, русински и словачки*. Нису достављени никакви подаци у вези са другим језицима.⁸³

289. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном за мађарски, ромски, румунски, русински и словачки. Он, међутим, није у могућности да да закључак извршењу ове обавезе за друге регионалне или мањинске језике и подстиче српске органе да релевантне информације дају у следећем периодичном извештају.

- f) *да охрабре директно учешће представника оних који користе одговарајуће регионалне или мањинске језике у обезбеђивању услова и планирању културних делатности;***

290. Комитет експерата није добио информације о спровођењу ове обавезе, па позива српске органе да поднесу извештај о томе у следећем периодичном извештају.

Став 2

Што се тиче територија различитих од оних на којима су регионални или мањински језици традиционално у употреби, државе предузимају, уколико

⁸³ Први периодични извештај, стр. 308-309 (стр. 298-299).

број њихових корисника то оправдава, да одобре, охрабре и/или омогуће одговарајуће културне активности и олакшице у складу са претходним ставом.

291. Комитет експерата није добио информације о спровођењу ове обавезе, па позива српске органе да поднесу извештај о томе у следећем периодичном извештају.

Члан 13 – Економски и друштвени живот

Став 1

Што се тиче економских и друштвених активности, државе преузимају обавезе да на територији читаве земље:

- с) да се супротставе пракси која има за циљ да обесхрабри употребу регионалних или мањинских језика у вези са економским и друштвеним активностима;*

292. Комитет експерата није упознат са праксама осмишљеним да обесхрабрују употребу регионалних или мањинских језика у вези са привредним и друштвеним делатностима. Он схвата да нацрт Закона против дискриминације обезбеђује правни основ за супротстављање таквим праксама. Даље, Комитет експерата је обавештен да су покрајински органи Војводине покренули пројекат „Повратак добрим пословним праксама – обнова вишејезичности“, који утврђује критеријуме у вези са приватним натписима и информацијама на регионалним или мањинским језицима. Успешна предузећа добијају награду. Комитет експерата похваљује покрајинске органе на овој иницијативи.

293. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном.

Члан 14 – Прекогранична размена

Државе чланице преузимају обавезу:

- а) да примене постојеће двостране или вишестране аранжмане који их везују са државама у којима се исти језик користи у идентичној или сличној форми, или, ако је неопходно, да траже да закључе такве споразуме, на начин који би унапредио контакте између корисника истог језика у одређеној држави на пољу културе, образовања, информација, оспособљавања и трајног образовања;*

294. Србија је закључила билатералне споразуме о заштити националних мањина са Хрватском, Мађарском и Румунијом.⁸⁴ Ови споразуми предвиђају

⁸⁴ Споразум између Србије и Црне Горе и Републике Хрватске о заштити права српске и црногорске мањине у Републици Хрватској и хрватске мањине у Србији и Црној Гори (2005); Споразум између

оснивање међувладиних мешовитих комисија, чија је сврха да прате спровођење споразума. Међутим, пошто њихови чланови (представници влада и мањина) још нису именовани, међувладине мешовите комисије не раде. Србија је, такође, закључила споразуме о сарадњи у области образовања, културе и спорта, који садрже одредбе о промовисању *хрватског, мађарског и румунског језика*, укључујући и обуку наставника.⁸⁵

295. Штавише, српски органи подржавају културне размене говорника ромског са Хрватском, Пољском и Индијом. Међутим, нејасно је да ли се постојећи билатерални и мултилатерални споразуми примењују или да ли су такви споразуми закључени. Када је реч о другим језицима које покрива Део III, Комитет експерата није добио никакве информације.

296. Комитет експерата сматра ову обавезу испуњеном за хрватски, мађарски и румунски. Он, међутим, није у могућности да закључак о извршењу ове обавезе за албански, босански, бугарски, ромски, русински, словачки и украјински. Комитет експерата подстиче српске органе да се анагажују у консултације са Хрватском, Мађарском и Румунијом како би заједничке комисије радиле и да дају посебне информације о спровођењу ове обавезе за албански, босански, бугарски, ромски, русински, словачки и украјински у следећем периодичном извештају.

- b) *у корист регионалних или мањинских језика, да олакшају или унапреде сарадњу између две стране границе, а посебно између регионалних или локалних власти на чијим територијама се исти језик користи у идентичној или сличној форми.***

297. Периодични извештај не садржи информације о спровођењу ове обавезе. Према томе, Комитет експерата тражи од српских органа да обезбеде неопходне информације у следећем периодичном извештају.

Србије и Црне Горе и Републике Мађарске о заштити права мађарске националне мањине која живи у Србији и Црној Гори и српске националне мањине која живи у Републици Мађарској (2003); Споразум између Савезне владе Савезне Републике Југославије и Владе Румуније о сарадњи у области заштите националних мањина (2004).

⁸⁵ Први периодични извештај, стр. 110-112 (стр. 95-97).

Резиме

Опште стање

А. У Србији постоји богата језичка различитост са 15 регионалних или мањинских језика, од којих 10 има посебну заштиту према Делу III Повеље: албански, босански, бугарски, хрватски, мађарски, ромски, румунски, русински, словачки и украјински. Остале језике само покрива Део II: чешки, немачки, македонски, влашки и буњевачки. Статус влашког и буњевачког према Повељи је нејасан. Од Србије је затражено да разјасни ово питање.

В. Србија је изабрала да Повељу примењује само на регионалне и мањинске језике који су у службеној употреби према националном законодавству. Српски прописи одређују да да би неки језик био у службеној употреби, национална мањина мора да чини 15% становништва у општини или, у Војводини, 25% становништва у месној заједници у оквиру општине. Међутим, Комитет експерата подвлачи да један језик може да буде у ситуацији да има право на заштиту према Повељи чак и када је број лица која припадају датој националној мањини испод прагова. На основу броја конкретних примера где су општине увеле регионалне или мањинске језике у службену употребу иако прагови нису испуњени, Комитет експерата је уверен да ће се где постоје такве ситуације, наћи решења од користи за све регионалне и мањинске језике.

С. Заштита мањина и њихових језика ужива у Србији висок степен признања према Уставу. Пример тога је систем националних савета националних мањина који омогућава лицима која су припадници неке националне мањине да колективно обавештавају органе, између осталог, о питањима која се односе на службену употребу језика. Скоро све групе регионалних и мањинских језика су основале те савете.

Д. Иако је законодавство које се односи на регионалне или мањинске језике веома разрађено, у његовој примени постоје честе слабости. Један разлог за то је што постоје неодговарајући финансијски ресурси за оне који морају да примењују законодавство о језицима (нпр. локални органи, национални савети националних мањина). Још један разлог је то што у оквиру српских органа и српског друштва постоје веома различити нивои свести у вези са вредношћу вишејезичности. Обим у ком је неки регионални или мањински језик заштићен и колико се промовише, такође, је повезан са оним како га доживљавају говорници већинског језика. Према томе, подизање свести у оквиру већине је од највеће важности.

Е. Употребу регионалних или мањинских језика у односима са управним органима отежавају ограничења у законском оквиру и недостатак језички обученог особља. Даље, говорнике буквално свих регионалних или мањинских језика погађа често погрешно писање њихових имена у јавним документима и службеној евиденцији.

Ф. Србија има одавно успостављен систем образовања на регионалним и мањинским језицима где настава ових језика има истакнуту улогу. Такво образовање се обезбеђује када га тражи најмање 15 ученика или њихових родитеља. У пракси, међутим, органи нуде такво образовање чак и за свега неколико ученика. Сем наставе на регионалним или мањинским језицима и

двојезичног образовања, Србија је увела модел да се регионални или мањински језици са елементима њихове националне културе уче као изборни предмети. Српски систем образовања на регионалним или мањинским језицима има велики потенцијал и треба га активно промовисати и код ученика и код родитеља. Међутим, расположивост и квалитет тог образовања погађа недостатак наставника који предају на регионалном или мањинском језику и недостатак материјала за наставу који су специјално израђени за образовање на регионалним или мањинским језицима.

G. Употреба регионалних или мањинских језика пред судским органима се смањила последњих година. За овај пад постоје два основна разлога. Прво, говорници регионалних или мањинских језика се ретко подстичу, а чак понекад и обесхрабрују, да користе своје језике пред судским органима. Друго, практичне препреке као што су мањак особља које говори регионалним или мањинским језицима и финансијски проблеми, такође, играју улогу.

H. Србија традиционално има веома висок ниво присуства регионалних или мањинских језика у радио и телевизијским програмима. Посебно импресиван је пример Рома. Међутим, овим достигнућима посебно прети текући процес приватизације локалних медија. Потребне су посебне мере да се спречи да приватизација има негативне последице на регионалне или мањинске језике. Даље, нема представника говорника регионалних или мањинским језицима у програмским одборима и нејасно је да ли, и у ком обиму, програмски одбори узимају у обзир интересе корисника ових језика. Српски органи помажу штампане медије за све језике Дела III.

I. Постоји богата понуда културних делатности и објеката у вези са регионалним или мањинским језицима.

J. Србија је у инструменту ратификације доделила исти ниво заштите за језике Дела III. Десет језика које покрива Део III веома се разликују и по броју корисника и по нивоу заштите који је раније постигнут. За неке језике, ратификација подразумева побољшање нивоа заштите и промовисања. Али су неки други, посебно у Војводини, већ достигли виши ниво од онога који је додељен ратификацијом Повеље. Комитет експерата истиче да, према члану 4.2 Повеље, претходно постигнути виши ниво не треба смањивати због ратификације Повеље.

Преглед стања регионалних или мањинских језика

K. Стање албанског језика у образовању, у односу на судске органе и медије, је у целини добро. Релативно мали број обавеза Србије према Повељи је испуњен за албански. Међутим, организациони недостаци као што је мањак језички обученог особља отежавају делотворну употребу албанског у односима са управним органима.

L. Присуство босанског у школама треба ојачати, посебно у средњем образовању. Када је реч о медијима, не постоје телевизијски канали који емитују програме на босанском. Штампани медији на босанском би се могли чешће објављивати.

M. Стање образовања на бугарском, посебно у нижим разредима, је добро. Међутим, средње образовање на бугарском би се могло поправити. Бугарски је

присутан на државној телевизији и радију као и на приватном радију. Он се, такође, користи у штампи. Када је реч о култури, број културних активности које се обављају на бугарском се повећао последњих година.

N. Стање *буњевачког* према Повељи је нејасно. Буњевачки се предаје у неким основним школама и има га у одређеној мери на радију, телевизији и штампи.

O. *Хрватски* је слабо присутан у образовању с обзиром на број говорника. На хрватском се емитују програми на државном радију и телевизији, а скромно је присутан на приватној телевизији. Неколико штампаних медија се објављује на хрватском.

P. Стање *чешког* језика у медијима и у области културе је добро. Чешки је у службеној употреби у једној општини, али га локални управни и судски органи не користе у пракси. Упркос захтева и од ученика и од родитеља, чешки се још не предаје у државним школама. У медијима, два радио програма емитују на чешком. Осим тога, један билтен се објављује на чешком.

Q. *Немачки* је само елементарно присутан у јавном животу. Када је реч о образовању, недавно је уведена двојезична настава на немачком у једној предшколској установи. У медијима, 2 радио програма се емитују на немачком.

R. Када је реч о *мађарском*, Комитет експерата је закључио да су скоро све обавезе Србије по Повељи испуњене или делимично испуњене. Међутим, ово дистигнуће је делимично због чињенице да се ове обавезе, посебно оне у образовању и медијима, не одражавају на одговарајући начин добро стање мађарског, па се на овај језик могу применити амбициозније обавезе.

S. Настава *македонског* са елементима националне културе се уводи. У медијима, македонски је добро присутан на телевизији, радију и у штампаним медијима. Осим тога, постоји неколико културних догађаја (фолклор, уметност, изложбе) где се користи македонски.

T. Србија чини завидне напоре на промовисању *ромског* језика. У основном образовању, број ученика који похађају часове на ромском се недавно више него утростручио. Време емитовања програма на ромском се, такође, значајно повећало. Посебно је вредно приметити да је ромски присутан на приватним радијима и телевизијама. Међутим, чланови 9 и 10 Повеље се не примењују у пракси на ромски језик пошто овај језик нема статус језика у службеној употреби на *локалном нивоу*.

U. На свим нивоима образовања на румунском, број ученика је исувише мали с обзиром на величину румунске језичке групе. Употреба румунског од стране управних и судских органа сада јача помоћу семинара за особље. Постоји широки опсег радио и телевизијских програма на румунском. Међутим, они не покривају цело подручје где се румунски говори.

V. Ниво заштите русинског је висок, што се огледа у његовој службеној употреби у Аутономној Покрајини Војводини, у општинама и судовима. У образовању, предност русинског је у добрим материјалима за наставу, растућем броју ученика и јединој средњој школи на русинском у целом свету. Дефицит постоји у вези са доступношћу телевизијских и радио програма на русинском у свим подручјима где се говори русински.

W. Свеукупно стање словачког је добро. Он се користи у односима са управним и судским органима, а овај језик је уведен у службену употребу у општинама Бачка Топола, Панчево и Зрењанин упркос томе што је веома низак удео оних који говоре овим језиком у укупном становништву. Даље, словачки има добро присуство у медијима. У образовању, међутим, број ученика који похађају техничку и стручну наставу на словачком је изузетно низак.

X. Украјински има најслабији статус од свих језика Дела III. Не постоји предшколско образовање на украјинском нити назнака таквог образовања на средњем и стручном нивоу. Чланови 9 и 10 Повеље се не примењују на украјински у пракси пошто овај језик нема статус језика у службеној употреби на локалном нивоу. У медијима, присутан је на државном радију и једном двонедељном програму на државној телевизији.

Y. Не постоји структурна политика за промоцију влашког. Нејасан статус влашког спречава *de facto* његову службену употребу. И поред захтева, влашки се не учи. У медијима, потребно је јаче присуство на радију и телевизији.

Влада Србије је позвана да да коментар на садржај овог извештаја у складу са чланом 16.3 Повеље. Примљени коментари су дати у Прилогу II.

На основу овог извештаја и његових резултата Комитет експерата је доставио своје предлоге Комитету министара ради препорука које ће се упутити Србији. Он је истовремено нагласио потребу да органи Србије узму у обзир, поред ових општих препорука, детаљнија запажања која су садржана у изреци извештаја.

На свом 1056. састанку, одржаном 6. маја 2009. године, Комитет министара је усвојио Препоруку упућену Србији, која је образложена у делу В овог документа.

Прилог 1 : Инструмент ратификације

Србија:

Декларација садржана у инструменту ратификације, депонована 15. фебруара 2006. године – оригинал на енглеском – и ажурирана писмом Сталне мисије Србије од 20. јула 2006. године, које је заведено у Генералном секретаријату 20. јула 2006. године – оригинал на енглеском.

У складу са чланом 2 став 2 Европске повеље о регионалним или мањинским језицима, Србија и Црна Гора прихвата да се:

- у Републици Србији за албански, босански, бугарски, мађарски, ромски, румунски, русински, словачки, украјински и хрватски језик примењују :

Члан 8, став 1 а (iii), а (iv), b (iv), c (iv), d (iv), e (ii), f (iii), g;

Члан 9, став 1 а (ii), а (iii), b (ii), c (ii), d, став 2 а, b, c, став 3;

Члан 10, став 1 а (iv), а (v), c, став 2 b, c, d, g, став 3 c, став 4 c, став 5;

Члан 11, став 1 а (iii), b (ii), c (ii), d, e (i), f (ii), став 2, став 3;

Члан 12, став 1 а, b, c, f, став 2;

Члан 13, став 1 c;

Члан 14, а, b.

Покривени период: 1/6/2006. године

Претходна изјава односи се на члан(ове): 1

Резерва садржана у инструменту ратификације, депонована 15. фебруара 2006. године – оригинал на енглеском језику.

У вези са чланом 1.b Повеље, Србија и Црна Гора изјављује да се израз „територија на којој се користи регионални или мањински језик“ односи на подручје где су регионални и мањински језици у званичној употреби у складу са националним законодавством.

Покривени период: 1/6/2006. године

Претходна изјава односи се на члан(ове): 2

Прилог 2: Коментари власти Србије

КОМЕНТАРИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ О ИЗВЕШТАЈУ КОМИТЕТА ЕКСПЕРЕТА О ПРИМЕНИ ЕВРОПСКЕ ПОВЕЉЕ О РЕГИОНАЛНИМ ИЛИ МАЊИНСКИМ ЈЕЗИЦИМА У СРБИЈИ

I. УВОД

Комитет експерата образован на основу члана 17. Европске повеље о регионалним или мањинским језицима (у даљем тексту: Повеља), усвојио је први Извештај о примени Повеље у Србији на свом заседању 12. септембра 2008. године. Овај извештај садржи предлоге за препоруке које ће Комитет министара Савета Европе упутити Србији. У складу са чланом 16. став 3. Повеље, Влада Србије добила је прилику да да коментаре на садржај овог извештаја.

Србија изузетно цени активности Комитета експерата у процесу мониторинга имплементације Повеље и поздравља сарадњу коју је са Комитетом експерата остварила током припреме Извештаја, а које се огледа у припреми додатног упитника који је, у циљу прикупљања подробнијих података, упућен властима Србије 1. септембра 2007. године, као и у посети делегације Комитета експерата која је боравила у Србији у периоду од 5. до 8. фебруара 2008. године.

Србија сматра испуњење обавеза преузетих приступањем Повељи веома важним, јер очување језичке разноликости јесте један од најдрагоценијих елемената њене културне баштине, чиме се доприноси и одржању и развоју европског културног богатства и традиције. На основу тога, Србија се прикључује Европи у очувању и унапређењу употребе регионалних или мањинских језика, као једног од основних постулата интегрисаности европског простора. Осим тога, очување и развијање мањинских језика као једног од елемената идентитета припадника националних мањина – говорника мањинских језика - део су нове мањинске политике која се у земљи спроводи у процесу изградње демократске државе засноване на владавини права. Имајући у виду изложено, Србија је искрено посвећена испуњавању обавеза које проистичу из Повеље.

Државни извештај о примени Повеље, који је основа мониторинга, као и допуна Извештаја сачињена на основу упитника Комитета експерата, израђени су и у потпуности су засновани на начелима транспарентности.

Први периодични извештај о примени Европске повеље о регионалним или мањинским језицима у Србији објављен је на сајту Министарства за људска и мањинска права и доступан је јавности на адреси: www.humanrights.gov.yu, чиме је испуњена обавеза проистекла из члана 2. Повеље. По завршетку првог циклуса извештавања Министарство за људска и мањинска права објавиће Први периодични извештај о примени Европске повеље о регионалним или мањинским језицима у Србији заједно са Извештајем Комитета експерата, Коментарима Републике Србије на Извештај и Препорукама Комитета министара Савете Европе.

Србија сматра да је за примену Повеље од изузетног значаја да са телима надлежним за мониторинг имплементације Повеље одржава отворен и конструктиван дијалог. У том смислу, Србија налази да је Извештај Комитета експерата заснован на стручној анализи законских аката, прописа и праксе који се примењују у Србији за мањинске језике.

Коментари Србије на Извештај Комитета експерата припремљени су у Министарству за људска и мањинска права. У процесу израде коментара консултовани су представници ресорних министарстава.

Полазећи од тога да власти Србије редовно сарађују са невладиним организацијама чија је делатност и унапређење и заштита мањинских језика, са организацијама које окупљају представнике говорника мањинских језика, као и са националним саветима који су носиоци културне аутономије и у области употребе језика и писма, Србија с пажњом констатује да је низ примедби и сугестија изложених у Извештају Комитета експерата познат надлежним властима и да активно ради на њиховом решавању.

Имајући у виду позитивну природу Извештаја Комитета експерата, Србија даје следеће коментаре:

II. КОМЕНТАРИ НА ДЕО „РЕЗИМЕ“ КОЈИ ЈЕ ИЗЛОЖЕН У ПОГЛАВЉУ 2 ИЗВЕШТАЈА КОМИТЕТА ЕКСПЕРАТА (ОДЕЉЦИ А – У)

Да би се избегла непотребна понављања у вези са појединим ставовима изложеним у „Резимеу“ Комитета експерата, упућујемо на релевантне коментаре изложене у Поглављу 2 наших коментара, а нарочито:

у вези са одељком А: одговори на тачке 34, 35, 54 и 63

у вези са одељком В: одговор на тачку 29

у вези са одељком D: одговори на тачке 45, 73 и 135

у вези са одељком Е: одговори на тачке 180 и 208

у вези са одељком F: одговори на тачке 81 и 82

у вези са одељком G: одговор на тачку 139

у вези са одељком H: одговор на тачку 215

III. ОДГВОРИ НА „ОЦЕНУ КОМИТЕТА ЕКСПЕРАТА ДЕЛА II И ДЕЛА III ПОВЕЉЕ“

Тачка 29

Комитет експерата сматра да прагови од 15% и 25% могу спречити примену Повеље на оне регионалне или мањинске језике који нису у службеној употреби, али који су и даље присутни у довољним бројкама у општинама или месним заједницама за примену одредби Повеље. Ово ограничење посебно погађа примену члана 9. и 10. на ромски и украјински

језик, али и на примену Повеље на језике из Дела II. Стриктна примена прагова ће бити противна духу Повеље.

Како је Комитет експерата већ констатовао у тачки 30 Извештаја, постојање прагова од 15% и 25%, ни у претходном периоду није нужно значило да мањински језик не може бити уведен у службену употребу. Полазећи од намере да држава испоштује све своје обавезе преузете међународним уговорима, па тако и Европском повељом о регионалним или мањинским језицима, спремна је и да изменом своје законодавне регулативе допринесе остваривању овог циља. Тренутно је у поступку израда новог закона о службеној употреби језика и писма, којим ће се, између осталог, регулисати и питање употребе мањинских језика. Министарство за људска и мањинска права залагаће се за снижавање прага од 15% и на тај начин обезбедити ефикаснију примену Повеље. Такође ће предложити да се новим законским решењима предвиди такав механизам који ће онемогућити локалну самоуправу да у службену употребу не уведе мањински језик када су испуњени законски услови.

Тачка 34

Припадници националне мањине Влаха подељени су око питања да ли је влашки језик самосталан језик или је варијанта румунског језика. Локални органи не користе влашки службено зато што српски органи сматрају да је стандардизација влашког предуслов. Супротно томе, за време посете на лицу места, Савет националне мањине Влаха је подржао став да је влашки варијанта румунског, а не независан језик. Сходно томе, Савет националне мањине се залаже за службену употребу румунског у општинама Кучево, Жагубица, Бор и Бољевац, а не за стандардизацију влашког језика. Пошто румунски, такође, покрива Део III Повеље, поставља се питање да ли влашки треба да покрива Део II или такође Део III Повеље. Комитет експерата сматра да српски органи треба да разјасне ово питање. У светлу информација доступних Комитету експерата и без просуђивања о овом питању унапред, у овом извештају ће се влашки третирати према Делу II.

Спорења о националном идентитету Влаха годинама су присутна међу припадницима влашке националне мањине. У североисточној Србији несметано делују удружења Влаха која на јавним скуповима и трибинама истичу румунско порекло Влаха и захтевају увођење румунског језика у службену употребу у општинама где живи влашко становништво, образовање и информисање на румунском језику, итд. Постоји и одређени број организација које истичу самобитност Влаха. Надлежни државни органи нису у свом досадашњем деловању улазили у такве дебате, стојећи на становишту да власти Републике Србије не могу и не смеју да улазе у расправе о националном идентитету, да не смеју да арбитражују у спорењима о националном идентитету појединих заједница, нити да било којој националној заједници намећу национални идентитет. Било какво подржавање активности од стране власти Републике Србије значило би да власти

Републике Србије подржавају поједина гледишта о националном идентитету, односно, значило би наметање националног идентитета.

Национални савет влашке националне мањине у свом досадашњем раду био је суочен са значајним поделама које су последица различитих ставова чланова Савета у погледу идентитета и језичке припадности Влаха. Највећа размимоилажења наступила су након одлуке Савета да је румунски књижевни језик матерњи језик Влаха и да га треба увести у службену употребу и у образовни систем у Републици Србији. Значајни број припадника Савета (5) био је против те одлуке јер она противречи резултатима пописа становништва из 2002. године.

С друге стране, Национални савет влашке националне мањине је у алтернативном извештају о спровођењу Оквирне конвенције за заштиту националних мањина СЕ, који је такође писан 2007. године, стао на становиште да „народни говор Влаха североисточне Србије... по својим обележјима одступа од румунског књижевног језика“ (NGO Report by Network of Committees for Human Rights in Serbia – CHRIS, 2007. p. 5), односно да се „већина Влаха не служи савременим румунским језиком“ (NGO Report by Network of Committees for Human Rights in Serbia – CHRIS, 2007. p. 83).

Према резултатима пописа становништва из 2002. године, на којем су грађани Републике Србије слободном вољом одговарали и на питања о националној припадности и о матерњем језику, у Републици Србији живи 40.054 Влаха и 34.576 Румуна, а број лица која су се изјаснила да им је матерњи језик влашки је 54.818 док је број говорника румунског језика 34.515. Од 40.054 Влаха, 91,89% се изјаснило да им је матерњи језик влашки, 7,71% се изјаснило да им је матерњи језик српски, а 0,30% се изјаснило да им је румунски матерњи језик.

Дакле, резултати пописа становништва говоре да румунски и влашки језик нису исти и да је број говорника тих језика различит. Изједначавање румунског и влашког језика представљало би наметање идентитета супротно слободно израженој вољи индивидуа на попису становништва и стога би било у супротности са свим међународним стандардима у области људских и мањинских права (нпр. супротно члану 3. Оквирне конвенције за заштиту националних мањина Савета Европе).

Тачка 35

Српски органи изјављују да сада не примењују Повељу на буњевачки зато што он „још није стандардизован.“ Међутим, они „не поричу могућност да се овај језик третира као регионални или мањински језик“ и спремни су да примене Део II на буњевачки. У обрасцима за попис становништва у 2002. години, буњевачки није био наведен међу „матерњим језицима“. Због тога су људи који су навели буњевачки као њихов матерњи језик убројани у категорију „други језици“.

Приликом припреме Закона о ратификацији Европске повеље о регионалним или мањинским језицима, Министарство за људска и мањинска права, полазећи од постојеће праксе коришћења језика у области културе, образовања, судских и административних поступака, итд, међу језицима за које је држава

преузела обавезе није назначило буњевачки језик, чиме се, наравно, није оспоравало постојање буњевачког, или процес његове стандардизације и увођења у службену и јавну употребу.

Ваља истаћи да држава полази од становишта да изостанак буњевачког језика из класификације матерњих језика за потребе пописа становништва не значи порицање могућност да се према њему односи као према регионалном или мањинском језику, све докле стандардизација нију услов за примену појединих мера.

Како је и сам Комитет експерата у свом извештају приметно, држава је, у међувремену, применила низ мера у погледу буњевачког, од увођења предмета Буњевачки говор са елементима националне културе, преко финансирања различитих културних програма и установа буњевачке мањине, до помагања реализације радио и ТВ програма на буњевачком.

Национални савет буњевачке националне мањине је у сарадњи са два најзначајнијим научним и културним институцијама у земљи, Српском академијом наука и уметности и Матицом српском, организовао већи број научних скупова, који су се, између осталог, бавили и буњевачким говором, а у сарадњи са Матицом српском, припрема се и друго измењено и допуњено издање Речника бачких Буњеваца.

Министарство за људска и мањинска права заложиће се да се приликом наредног пописа становништва, које се предвиђа за 2011. годину, у обрасцима за попис становништва буњевачки наведе међу „матерњим језицима“.

О свим конкретним мерама које држава предузима у погледу обавеза из Повеље у односу на буњевачки говор, држава ће Комитет експерата детаљно извести у наредном периодичном извештају.

Тачка 45

Осим тога, Србија је основала самоуправна тела која имају надлежности у вези са промовисањем регионалних или мањинских језика (савете националних мањина, види Члан 7.4). Међутим, њихова финансијска ситуација онемогућава им ефективно извршавање задатака.

Ради свеобухватног дефинисања статуса националних савета у правном поретку Републике Србије, Министарство за људска и мањинска права је формирало радну групу која је сачинила радну верзију текста Закона о националним саветима националних мањина.

Предвиђа се да овај Закон уређује:

- надлежности националних савета националних мањина у области образовања, културе, јавног информисања и службене употребе језика и писма,
- однос са државним органима, органима аутономних покрајина и са јединицама локалне самоуправе,
- поступак избора националних савета (законом је предвиђен начин формирања посебних бирачких спискова, начин избора, предвиђени су, алтернативно, непосредни и електорски избори),

- финансирање делатности националних савета,
- оснивање, организацију и надлежности Савета Републике Србије за националне мањине.

Радна верзија текста Закона о националним саветима националних мањина је 31. октобра 2008. године послата постојећим националним саветима на разматрање, а увид је омогућен и другим заинтересованим лицима и организацијама. Националним саветима, као и заинтересованим организацијама и удружењима националних мањина, остављен је рок до 28. новембра да Министарству доставе мишљења, примедбе и сугестије на постојећи текст, након чега ће Министарство, у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а, ораганизовати састанак радне групе за израду предлога Закона о националним саветима националних мањина и представника националних мањина, где ће чланови радне групе дати одговоре на евентуалне примедбе и сугестије представника националних мањина, као и образложити решења која Закон предлаже. После тога, узимајући у обзир мишљење представника националних мањина, радна група ће сачинити коначну верзију предлога Закона, и послати га Влади Републике Србије на усвајање.

Међутим, треба истаћи да непостојање тог закона није онемогућило државу да издваја значајна средства за рад националних савета. Тако је за 2008. годину буџет за рад националних савета износио 150 милиона динара, што представља повећање од 138% у односу на буџет у 2007. години, чиме је мањинама послата изузетно позитивна и снажна порука о спремности државе да рад националних савета побољша, нарочито имајући у виду да се расподела обезбеђених буџетских средстава одвија у складу са одлукама националних савета, чиме се изузетно проширују њихове надлежности. Осим тога, треба нагласити да држава кроз друге форме (субвенције, дотације, конкурсе, итд) издваја значајна средства мањинским организацијама које се баве промовисањем мањинских језика, о чему је било речи у државном извештају.

Значајан финансијски допринос за извршавање задатака националних савета држава ће дати и оснивањем посебног фонда за подстицање друштвеног, економског, културног и општег развоја националних мањина, предвиђеног Законом о заштити права и слобода националних мањина. Иницијативу за конституисање тог фонда покренуће Министарство за људска и мањинска права.

Тачка 54

Уз горе наведена запажања (види 1.4.3) и с обзиром на нејасан статус влашког језика у Повељи, Комитет експерата примећује да мере за унапређење влашког језика које се тренутно примењују не рефлектују на одговарајући начин повољан демографски положај влашког (релативно велики број говорника, компактна насеља). Ово се, такође, тиче и медија, где би требало предвидети јаче присуство на радију и телевизији. Уопштено говорећи, чини се да не постоји никаква структурисана политика која би олакшала и/или подстицала употребу влашког у јавном животу.

У сфери културе, образовања, информисања и службене употребе језика и писма, брига припадника мањина – говорника мањинских језика - да заједно

одржавају свој заједнички идентитет, изражава се и кроз процес избора националних савета националних мањина који су према одредбама Устава Републике Србије и Закона о заштити права и слобода националних мањина, тела која представљају мањине као колективитете у тим областима друштвеног живота, односно, која су носиоци културне аутономије у тим областима.

Нејасан статус влашког језика међу говорницима тог језика, репрезентован кроз рад Националног савета влашке националне мањине, који је легитимни представник читаве мањине, о чему је било више речи у одговору на тачку 34 ових коментара, умногоме ограничава државу да у пуном капацитету примени мере за унапређење тог језика. Дакле, Национални савет влашке националне мањине као легитимни представник те мањине и у области службене употребе језика, који је као свој службени језик утврдио румунски језик, мора се у наредном периоду одредити по питању влашког језика, с обзиром на веома висок број говорника влашког језика у оквиру те националне мањине (91,89%).

Министарство за људска и мањинска права још једном подвлачи да би прописивање матерњег језика припадницима националне мањине био покушај наметања њихове самобитности, што би представљало кршење Устава и позитивних законских прописа, али и члана 3. Оквирне конвенције.

Тачка 63

Влашки језик се не учи ни по једном од горе наведених модела. Према речима представника говорника влашког језика, родитељи су безуспешно тражили увођење наставе на влашком језику (нпр. у општини Рановац). Влашки се тренутно учи само у оквиру неколико приватних курсева. Узевши у обзир демографски положај влашког језика и постојеће захтеве за наставу влашког језика, Комитет експерата сматра да би српски органи требало да предузму хитне кораке како би обезбедили одговарајућа средства и осмислили облике наставе влашког језика на свим нивоима у општинама где се он користи.

У оквиру постојеће законске регулативе не постоје сметње за учење било влашког, било румунског језика у североисточној Србији, али о томе на ком ће језику похађати наставу деца/ученици влашке националне мањине, треба да се изјасни Национални савет влашке националне мањине и да поднесе званичан захтев Министарству просвете (што до сада никада није учињено).

Током 2005. године представници влашке националне мањине охрабрени су од стране Министарства просвете да уведу влашки језик у школама где наставу похађају деца влашке националности и то у оквиру факултативног дела школског програма. Представницима влашке заједнице такође је објашњено да наставници из тих школа, у сарадњи са Националним саветом, треба да припреме наставни план и програм за активност Влашки језик са елементима националне културе. Министарство просвете нема података да ли је влашка заједница урадила нешто у правцу реализације ове своје иницијативе.

Влашка заједница у овом тренутку има следеће могућности за које може да се определи у погледу образовања: а) могу да имају целокупну наставу на

румунском језику; б) могу да имају целокупну наставу на румунском језику уз могућност избора изборног наставног предмета Влашки језик са елементима националне културе; ц) могу да похађају целокупну наставу на српском језику уз могућност избора изборног наставног предмета Влашки језик са елементима националне културе или Румунски језик са елементима националне културе. Једино у овом тренутку није могуће омогућити целокупну наставу на влашком језику, јер он није стандардизован и у Србији не постоји ниједна високошколска установа на којој се образује наставни кадар који би изводио наставу на влашком језику.

Да би се било која од ових могућности реализовала, Национални савет влашке националне мањине мора да поднесе званичан захтев Министарству просвете. Уколико се одлуче и поднесу званичан захтев за наставу на/о румунском језику, наставни планови и програми већ постоје, и не постоји законска препрека за извођење наставе. Уколико се одлуче и поднесу званичан захтев за наставу на влашком језику, најпре се мора израдити наставни програм за предмет Влашки језик са елементима националне културе. Након подношења званичног захтева Министарству просвете, о томе ће бити обавештене школске управе у оним областима у којима, према резултатима последњег пописа становништва, живе припадници влашке мањине, те ће се у школама које су у њиховој надлежности сповести, приликом уписа деце у школу, анкета да ли желе да се образују на језику за који се определио Савет, и уколико родитељи и деца покажу интересовање да се образују на/о том мањинском језику, Министарство просвете ће такву наставу и организовати.

Тачка 73

Током посете на лицу места, Савет националне мањине Влаха обавестио је Комитет експерата о широко рапрострањеним стереотипима међу српским становништвом везаним за говорнике *влашког* језика. Истом приликом, Савет немачке националне мањине је обавестио Комитет експерата да уџбеници историје представљају говорнике *немачког* језика претежно у контексту Другог светског рата („државни непријатељи“), па Национални савет сматра да је то главни разлог зашто се само половина процењеног броја од 8.000 Немаца у Србији изјаснила као „Немци“ на попису становништва 2002. године. Комитет експерата је, такође, примио притужбе представника говорника *бугарског* језика који кажу да уџбеници историје приказују ову језичку групу у негативном светлу.

Наведеним примерима стереотипа о говорницима мањинских језика, држава се успешно супротставља кроз примену разноврсних мера у различитим областима друштвеног живота, што је изложено кроз бројне примере у Извештају о примени Повеље. Међутим, треба нагласити да је стварање друштва без стереотипа, између осталог и према говорницима мањинских језика, мукотрпан и дугорочан задатак у земљи у чијем окружењу су се одиграли међунационални конфликти од којих су побегле стотине хиљада избеглица. Али нема сумње да су међукултурални дијалог, развијање духа толеранције, промоција вишејезичности, вредности којима је Србија истински привржена те, у оквиру својих могућности, спроводи мере за

унапређење поштовања, разумевања и сарадње међу говорницима различите језичке припадности.

Полазећи од чињенице да се борба против стереотипа најефикасније спроводи у школском систему, а предуслов је за постојање толерантног друштва, Министарство просвете увек реагује на дописе који се односе на уџбенике, а посебно ако су уџбеници писани говором мржње и ако шире нетрпељивост. Министарство просвете ће преузети на себе обавезу да се изврши ревизија уџбеника историје, посебно у оним деловима уџбеника историје у којима се Немци и Бугари приказују као „државни непријатељи“. Посао ревизије уџбеника историје, Министарство просвете ће поверити стручном тиму.

Тачка 81

Друго, наставници нису обавезни да похађају курсеве професионалне обуке. Српски органи нису одобрили ниједан програм стручне обуке за средњошколске наставнике на словачком који је предложио Савет словачке националне мањине. Када је реч о румунском језику, стручна обука за наставнике румунског језика и књижевности је једино доступна у Румунији, али српски органи не признају одговарајућа дипломе. Комитет експерата сматра да српски органи треба хитно да израде структурну политику у области обуке наставника

Стручно усавршавање наставника је регулисано законским и подзаконским актима. Програми стручног усавршавања се акредитују на основу више различитих параметара а национална припадност аутора је по овом питању небитна.

Ускоро се очекује почетак, односно наставак рада међувладиних мешовитих комисија, које су образоване на основу билатералних споразума о заштити националних мањина, што ће допринети понуди адекватних решења и по питању стручне и професионалне обуке наставника мањинских језика у земљама потписницима тих споразума.

Тачка 82

Треће, постоји недостатак наставног материјала који је посебно припремљен за образовање на регионалном или мањинском језику. У већини случајева, школске књиге се превode са српског и због тога су доступне са закашњењем. Према добијеним информацијама ово се посебно односи на материјале за предшколску наставу на ромском, књиге за основну школу на албанском (за предмет природа и друштво, историја и географија), румунском и словачком и школске књиге на мађарском за средњошколско образовање. Међутим, српски органи предузимају мере за унапређење овог стања. У основном образовању, школске књиге се објављују на мађарском језику (за мађарски језик и књижевност, мађарски са елементима националне културе, музичко и уметност), словачком (словачки језик, музичко и уметност, природа, друштво и историја) и румунском (за први, други и трећи разред). Комитет експерата поздравља ове напоре и истиче да се школске књиге

првобитно састављене на регионалном или мањинском језику боље прилагођавају том образовању и да, такође, могу боље одражавати историју и културу тог језика.

Држава Србија чини све напоре да благовремено и под истим условима обезбеди наставна средства за наставу која се реализује на мањинским језицима и да наставни материјал буде истог квалитета као и за децу која наставу похађају на српском језику. У том погледу, национални савети националних мањина, Покрајински секретаријат за образовање и Министарство просвете, успоставили су добру сарадњу.

Тачка 135

Закон о заштити права и слобода националних мањина предвиђа да наставни програми морају да садрже информације о историји и култури националних мањина (члан 13.7). Могућност да се регионални или мањински језик учи „са елементима националне културе“ обезбеђује спровођење ове обавезе за ученике који су за то заинтересовани. Међутим, нема информација за ученике који говоре већинским језиком о томе како се регионални или мањински језици одражавају на наставу историје и културе.

Ученици који наставу похађају на српском језику уче о припадницима мањинских заједница у оквиру предмета Историја, Географија и Музичко васпитање. Градиво из ових предмета садржи сазнања о историји, култури и положају говорника мањинских језик, те друге садржаје који поспешују међусобну толеранцију и заједнички живот. Осим тога, треба нагласити да држава чини значајне напоре на подизању свести о вредностима вишејезичности, не само у оквиру образовања, већ и другим областима друштвеног живота. И сам Устав Републике Србије, у члану 48, прописује да мерама у образовању, култури и јавном обавештавању Република Србија подстиче разумевање, уважавање и поштовање разлика које постоје због посебности, између осталог, и због језичког идентитета њених грађана. У складу са својим могућностима, сви нивои власти промовишу вредности вишејезичности кроз организацију или учешћу у организацији, пре свега културних манифестација. Оне доприносе, не само унапређењу мањинских језика, него и томе да говорници већинског језика схвате значај вредности вишејезичности. Бројни примери из праксе садржани су у државном Извештају. Наравно, држава ће наставити са активностима на промовисању вишејезичности убудуће, јер је српско друштво, друштво језичке разноликости.

Тачка 139

Комитет експерата примећује да је употреба регионалних или мањинских језика пред судским органима опала прошлих година. За ово постоје два основна разлога. Прво, они који говоре регионалним или мањинским језиком се ретко подстичу, а понекад чак и обесхрабрују, да користе своје језике. Друго, практичне препреке као што је мањак особља које

говори регионалним или мањинским језиком и финансијски проблеми, такође, имају улогу у томе.

Налазимо да констатација да се националне мањине ретко подстичу а понекад обесхрабрују да користе своје језике није тачна, као и да се не може прихватити да практичну препреку наведеном представља мањак особља које говори мањински језик.

Комитету експерата, приликом давања објашњења, представљени су врло егзактни подаци о броју носилаца правосудних функција - говорника мањинских језика - у Војводини и на подручју Окружног суда Врање, из којих несумњиво произилази да, на подручјима где живе националне мањине, не постоји мањак особља који говоре те језике.

Што се тиче судија и судског особља који говоре мањински језик у Војводини и на подручју Окружног суда Врање наводимо следеће податке.

Подручје Окружног суда у Суботици

Подаци о судијама и судском особљу које говори мађарски језик су следећи:

- Окружни суд у Суботици - 40% судија и 21 запослен,
- Општински суд у Ади - 100% судија и 17 запослених,
- Општински суд у Бачкој Тополи - 50 % судија и 21 запослен,
- Општински суд у Кањижи - 90% судија и 10 запослених,
- Општински суд у Сенти - 80 % судија и 10 запослених,
- Општински суд у Суботици - 16% судија и 29 запослених.

Подручје Окружног суда у Панчеву

- Општински суд Алибунар има две судије који говоре румунски, једног судију који говори словачки и једног судију који говори ромски језик, као и 11 запослених који говоре румунски или словачки.
- У Општинском суду у Ковачици све судије говоре румунски или словачки, као и 20 запослених.
- У Општинском суду у Панчеву две судије говоре румунски, две словачки и један мађарски језик и девет запослених говоре или мађарски или румунски.

Подручје Окружног суда у Новом Саду

- У Окружном суду Нови Сад - један судија говори мађарски, а такође и 30% запослених.
- У Општинском суду Нови Сад - 43 запослених говори мађарски.
- У Општинском суду Бачка Паланка - један судија говори мађарски, три запослена говоре словачки, а два запослена мађарски језик.
- У Општинском суду у Бечеју - један судија и 30% запослених говоре мађарски.
- У Општинском суду у Темерину - један судија и сви запослени говоре мађарски.
- У Општинском у Тителу - један судија и један запослени говоре мађарски.
- У Општинском суду у Врбасу - сви говоре мађарски.

Подручје Окружног суда у Врању

- У Општинском суду у Босилеграду - све судије и судско особље говоре бугарски.
- У Општинском суду у Бујановцу - један судија говори албански, а такође и осам запослених.
- у Општинском суду у Прешеву - 3 судије говоре албански, као и 14 запослених.
- У Општинском суду у Сурдулици - 2 судије говоре бугарски, један запослени говори ромски, а један бугарски језик.

Високи савет правосуђа именује судије поротнике из редова говорника мањинских језика на подручјима где националне мањине живе. За подручје Окружног суда у Суботици Високи савет правосуђа именовоа је судије поротнике и то:

- у Окружном суду у Суботици од именованих 60 судија поротника, говорника мађарског језика је 13,
- у Општинском суду у Ади од именованих 15 судија поротника, говорника мађарског језика је 12,
- у Општинском суду у Бачкој Тополи од именованих 38 судија поротника, говорника мађарског језика је 22,
- у Општинском суду у Кањижи од именованих 34 судија поротника, говорника мађарског језика је 14,
- у Општинском суду у Сенти од именованих 22 судија поротника, говорника мађарског језика је 19,
- у Општинском суду у Суботици од именованих 110 судија поротника, говорника мађарског језика је 37.

За подручје Окружног суда у Панчеву Високи савет правосуђа именовоа је судије поротнике и то:

- у Општинском суду у Алибунару од 5 именованих судија поротника, један је говорник румунског језика,
- у Општинском суду у Ковачици од 14 именованих судија поротника, 12 је говорника русинског језика,
- у Општинском суду у Панчеву од 71 именованог судије поротника, 2 су говорника мађарског језика.

За подручје Окружног суда у Врању Високи савет правосуђа именовоа је судије поротнике и то:

- у Општинском суду у Бујановцу од 32 именованих судија поротника, 5 је говорника алабанског језика,
- у Општинском суду у Прешеву од 21 именованих судија поротника, 11 је говорника алабанског језика,

У Општинском органу за прекршаје у Бујановцу према Одлуци Владе систематизована су 4 судијска места, а попуњено је 5 судијских места. До јануара месеца 2007. године била су попуњена 4 судијска места и све судије су српске националности јер приликом расписивања конкурса није било кандидата других националности. Дана 5. децембра 2006. године расписан је конкурс само за судију Општинског органа за прекршаје у Бујановцу и на седници Владе 4. јануара 2007. године, именован је говорник албанског језика. Што се тиче радника запослених у

органу према систематизацији запослено је 15 радника и то 4 говорника албанског језика, од којих је један преводилац за тај језик.

У Општинском органу за прекршаје у Прешеву према Одлуци Владе систематизована су 4 судијска места и сва 4 су попуњена (3 судије су говорници албанског језика). Што се тиче радника запослених у органу према систематизацији запослено је 9 радника од којих је 5 говорника албанског језика, од којих је један преводилац за тај језик.

Када говоримо о судским тумачима, на подручју где живе националне мањине, а то је пре свега Аутономна Покрајина Војводина, судски тумачи се постављају ради учешћа у судском и другим поступцима државних органа. Ogлашавање и постављење судских тумача врши Покрајински секретаријат за управу, прописе и националне мањине као поверене послове.

Правилником о систематизацији и унутрашњој организацији у Општинском суду у Бујановцу систематизовано је 1 место судског тумача за албански језик а у Општинском суду у Прешеву систематизована су 3 места за судског тумача за албански језик. Министар правде је за подручје Окружног суда у Врању поставио 4 судска тумача за албански језик.

У току је припрема Меморандума о сарадњи Министарства правде и ОЕБС-а поводом реализације пројекта - Обука за сталне судске тумаче за ромски језик.

У погледу навода да државни органи треба да подстичу употребу мањинских језика у судским поступцима истичемо да Закон о службеној употреби језика и писма прописује да странка може да се изјасни на ком ће се језику водити поступак, те у вези наведеног износимо следеће:

На подручју Окружног суда у Панчеву, у Општинском суду Бела Црква воде се два кривична поступка на румунском језику.

На подручју Окружног суда у Новом Саду воде се поступци на мањинским језицима, и то: у Општинском суду у Новом Саду у просеку се 20 предмета годишње води на мањинском језику, у Општинском суду у Бечеју у току је 6 кривичних поступака на мађарском језику, а у Општинском суду у Темерину 8 кривичних поступака и око 15% парничних поступака воде се на мађарском језику.

На подручју Окружног суда у Суботици, и то: у Општинском суду у Суботици води се 326 поступака на мађарском језику, у Општинском суду у Кањижи води се 251 поступак на мађарском језику, у Општинском суду Сента води се 368 поступака на мађарском језику, у Општинском суду Ада води се 48 поступака на мађарском језику и у Окружном суду у Суботици води се 29 поступака на мађарском језику.

На подручју Окружног суда у Врању у Општинском суду у Босилеграду води се 10 поступака на бугарском, док у осталим судовима са овог подручја нема захтева странке за вођење поступака на језику националних мањина.

Тачка 180

Државни органи издају лична документа на регионалним или мањинским језицима (нпр. личне карте, здравствене књижице, дипломе). Осим тога, бирачка места су доступна на регионалним или мањинским језицима који су у званичној употреби. Комитет експерата сматра ову обавезу

испуњеном. Упркос томе, он тражи од српских органа да доставе информације које се односе на остала документа у следећем периодичном извештају.

На подручју Аутономне Покрајине Војводине у примени је Одлука о вишејезичким обрасцима извода из матичних књига и о начину уписа у исте („Службени лист АПВ“, бр. 1/01 и 8/03). Том одлуком, између осталог, уређује се да се обрасци извода и уверења из матичних књига штампају двојезично, на српском језику и на језицима и писмима националних мањина чији су језици у службеној употреби у општинама на територији АП Војводине, као и да се на захтев припадника националних мањина изводи и уверења из матичних књига издају на двојезичним обрасцима на српском језику и језику и писму националне мањине.

Тачка 208

Устав гарантује употребу или усвајање презимена на мањинском језику (члан 79). Одређеније, Закон о заштити права и слобода националних мањина предвиђа да лица која припадају националним мањинама могу слободно изабрати имена своје деце и захтевати да се та имена пишу у јавним документима, званичној евиденцији и када се прикупљају лични подаци онако како се пишу на дотичном језику (члан 9.1). Ово се посебно односи на уношење података у матичне књиге рођених (Закон о породици, члан 344). Закон о личној карти предвиђа да се имена уносе у личне карте у облику који је коришћен у матичној књизи. Ако се главно уношење имена неког лица које припада националној мањини у матичној књизи рођених обави само на српском језику, матичар ће тој особи скренути пажњу на ову чињеницу тако да он/она може да покрене управни поступак да промени своје име или да дода своје име у оригиналном облику.

Предлогом закона о матичним књигама, који је у скупштинској процедури, по први пут се јасно и прецизно уређује упис личног имена у све службене евиденције на језику и према правопису припадника националних мањина. Тако се чланом 17. став 1. Предлога закона о матичним књигама уређује да припадници националних мањина имају право на упис личног имена (детета, родитеља, супружника и умрлог) и према језику и правопису националне мањине.

Осим тога, донет је нови Закон о печату државних и других органа („Службени гласник РС“, број 101/07) којим се, поред осталог, прописује да текст печата државног и другог органа или имаоца јавних овлашћења који има седиште на територији на којој су у складу са законом у службеној употреби језик и писмо националних мањина, исписује и на језику и писму националних мањина. Овим законским решењем унапређено је остваривање права припадника националних мањина, јер се на читавој територији Републике Србије (а не само на територији аутономних покрајина, као што је до доношења овог закона био случај) даје право да печат државног и другог органа или имаоца јавних овлашћења са седиштем на територији на којој су у службеној употреби језик и писмо националних мањина

буде исписан и на језику и писму тих мањина, када у складу са законом имају право на службену употребу свог језика и писма.

Тачка 215

Србија приватизује локалне установе које емитују телевизијске и радио програме. Иако приватно емитовање програма игра важну улогу за обезбеђење програма на регионалним или мањинским језицима, посебно у централној Србији, српски органи нису предузели никакве регулативне мере да емитовање о коме је реч настави да обезбеђује програме на одговарајући начин на регионалним или мањинским језицима. Комитет експерата примећује да ово може имати озбиљне реперкусије на будуће стање ових програма.

Оснивачи и власници медија у Републици Србији више од пет деценија били су држава и локалне самоуправе. Пракса вишедеценијског државног власништва медија, посебно са искуствима 90-тих година, када јавност није остваривала своје право да зна, да буде објективно и правовремено информисана, и цензура, довели су до безрезервне подршке свих заинтересованих страна, медијских стручњака, међународне заједнице и самих власти, мишљењу да је држава „најгори“ власник и највећа претња слободи медија и независности уређивачке политике.

У веома широкој јавној расправи, 2002. године усвојена је одредба члана 14. Закона о јавном информисању, да оснивачи јавног гласила не могу бити, ни посредно ни непосредно, држава и територијална аутономија и, у складу са тим су утврђени рокови приватизације медија. Приватизација штампаних медија је завршена априла 2006. године, када су оснивачка права за штампане медије на мањинским језицима пренета на националне савете. Рок за приватизацију електронских медија је померен за 31. децембар 2007. године. Процес приватизације неопходно је довести до краја, јер и даље постоје оправдане критике на рад медија чији су оснивачи локалне самоуправе, због начина извештавања о раду тих самоуправа, ако не због директних притисака, онда због врло јаке аутоцензуре новинара.

Важно је истаћи како велики број приватних емитера на радио/ТВ каналима већ има програме на мањинским језицима, који на основу истраживања компетентних агенција имају већу гледаност/слушаност и боље кадровске и техничке услове рада у односу на оне који још увек нису приватизовани. Осим друштвене одговорности, приватни емитери емитују програме на мањинским језицима јер је за то обезбеђена финансијска подршка свих нивоа власти.

Поштујући владавину права и имајући у виду обавезе приватизације утврђене законом и остваривање права говорника мањинских језика, држава је унапред обезбедила мере заштите права на информисање на мањинским језицима, како у медијским законима, тако и у Закону о локалној самоуправи. Они обавезују све нивое власти да, финансијским средствима или на други начин, обезбеде

оставривање права на информисање. То у садашњој пракси значи: 1) уз финансијску подршку државе, први пут је обезбеђено информисање на влашком језику на таласима приватних емитера, 2) велики број приватних емитера у општинама које никада нису имале програме на мањинским језицима, у току 2007. и 2008. године, увео је у редовну програмску шему емисије на тим језицима уз финансијску подршку државе (поготово на ромском језику и емисије о Ромима, што је важно са аспекта њихове дисперзивности), 3) у управо завршеној процедури добијања дозвола за програм и фреквенцију на 8 година, први пут имамо не само програме, већ радио/ТВ станице приватних емитера који имају целодневни програм на мањинским језицима (мађарски, румунски, албански), а дозволу су добили и приватни цивилни медији на ромском језику (једна ТВ и три радио станице).

Закони гарантују обевезу, да и после приватизације, локалне самоуправе и даље обезбеђују финансијска средства, која ће се на транспарентан начин (путем конкурса или тендера) додељивати приватним емитерима за програме на мањинским језицима. Након завршене приватизације, постоји оправдани основ за повећање буџетских средстава које држава, преко Министарства културе, сваке године опредељује за програмске садржаје на мањинским језицима.

Осим друштвене одговорности приватних емитера, пракса је показала да су обезбеђена финансијска средства довољан мотив за приватне емитере да производе и емитују програмске садржаје на мањинским језицима.

Колизација медијских закона и Закона о локалној самоуправи решава се партнерски са представницима говорника мањинских језика, у циљу налажења најбољих и највећих гаранција да ће се информисање на мањинским језицима обезбедити и после приватизације.

Тачка 294

Србија је закључила билатералне споразуме о заштити националних мањина са Хрватском, Мађарском и Румунијом. Ови споразуми предвиђају оснивање међувладиних мешовитих комисија, чија је сврха да прате спровођење споразума. Међутим, пошто њихови чланови (представници влада и мањина) још нису именовани, мешовите комисије не раде. Србија је, такође, закључила споразуме о сарадњи у области образовања, културе и спорта, који садрже одредбе о промовисању *хрватског, мађарског и румунског језика*, укључујући и обуку наставника.

Очекује се да Влада Републике Србије именује председнике, а затим и чланове делегације Републике Србије у међувладиним мешовитим комисијама које су основане на основу билатералних споразума о заштити националних мањина са Хрватском, Мађарском и Румунијом, чиме ће се стећи услови да комисије почну, односно наставе са радом, што ће унапредити контакте између корисника истог језика у државама уговорницама на пољу културе, образовања, информисања, као и сарадњу између регионалних или локалних власти на чијим се територијама исти језик користи.

В. Препорука Комитета министара Савета Европе о примени Повеље у Србији

САВЕТ ЕВРОПЕ КОМИТЕТ МИНИСТАРА

Препорука RecChL(2009)2 Комитета министара о примени Европске повеље о регионалним или мањинским језицима у Србији

*(коју је Комитет министара усвојио 6. маја 2009. године
на 1056. састанку заменика министара)*

Комитет министара,

у складу са чланом 16 Европске повеље о регионалним или мањинским језицима;

у вези са изјавом коју је Србија дала 15. фебруара 2006. године;

узимајући у обзир оцену коју је о Повељи дао Комитет експерата у вези са применом Повеље у Србији;

имајући на уму да се ова оцена заснива на информацијама које је Србија доставила у свом иницијалном периодичном извештају, допунским информацијама које су доставили органи Србије, информацијама које су доставила тела и удружења основана у Србији према закону и информацијама које је Комитет експерата прикупио у току његове посете на лицу места;

узимајући у обзир коментаре које су органи дали на садржај извештаја Комитета експерата;

препоручује да органи Србије узму у обзир сва запажања Комитета експерата, као питање од приоритета да:

1. унапређују свест и толеранцију у српском друштву у целини у вези са регионалним или мањинским језицима и културама које они представљају;
2. појасне положај буњевачког и влашког у консултацијама са свим оним који говоре ове језике;
3. уведу наставу језика из Дела II у основним и средњим школама;

4. побољшају обуку наставника и обезбеде одговарајуће наставне материјале за све регионалне и мањинске језике;
5. обезбеде примену чл. 9. и 10, посебно у вези са ромским и украјинским језиком, и осигурају да се језици Дела III могу користити у односима са локалним канцеларијама државних органа;
6. предузму неопходне законске и практичне мере како би се осигурало да се властита имена и називи места на регионалним или мањинским језицима могу користити званично у складу са традицијом и ортографијом језика о којима је реч.